

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра філософії права та юридичної логіки**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор НАВС
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЄВ

2021

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ**

Статус дисципліни: обов'язкова

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Ступінь вищої освіти: доктор філософії

Галузі знань: «Соціальні та поведінкові науки» 05

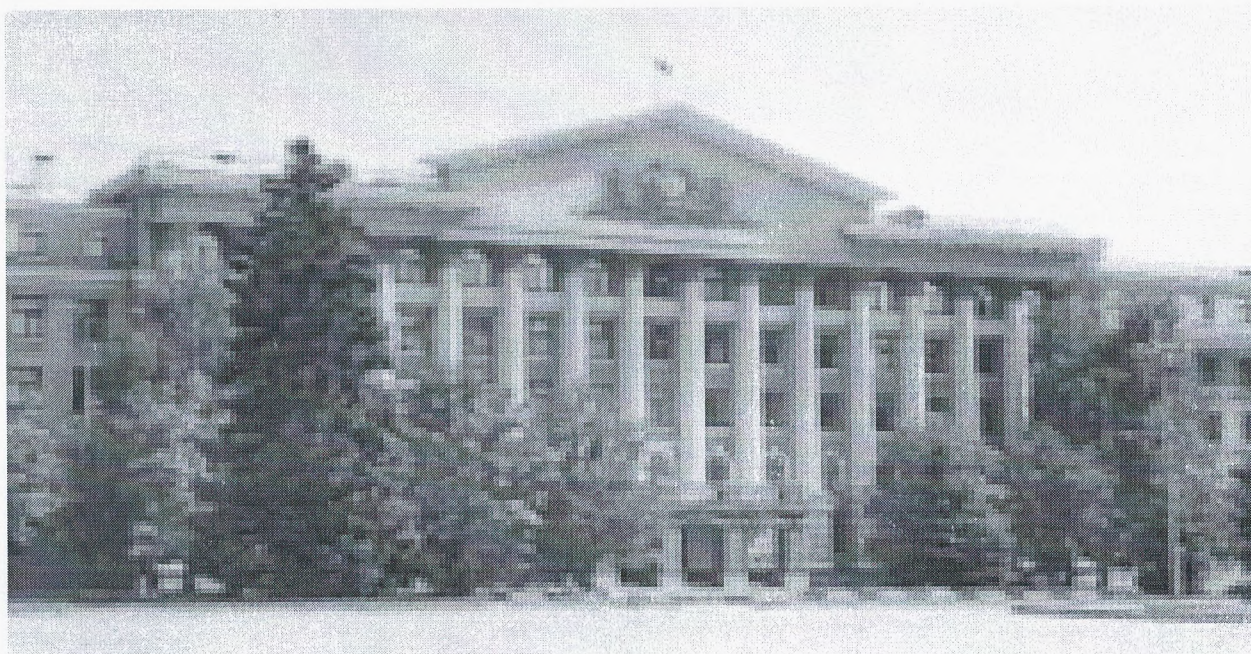
Спеціальність: «Психологія» 053

Освітньо-наукова програма: «Психологія»

Форми здобуття вищої освіти: інституційна (очна (денна), заочна)

Мова навчання: державна

Форма підсумкового контролю: іспит

Київ – 2021 рік

Розробники:

Віталій КРАВЕЦЬ, завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент;
Михайло КОСТИЦЬКИЙ, професор кафедри, доктор юридичних наук,
професор;
Олег ГВОЗДІК, професор кафедри, доктор філософських наук, професор;
Олег БАНДУРА, професор кафедри, доктор філософських наук, професор;
Олег ПАВЛИШИН, професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент;
Юрій СИМОН, доцент кафедри, кандидат філософських наук, доцент;
Ігор КОНДРАТЬЄВ, доцент кафедри, кандидат філософських наук;
Роман ШЕВЧУК, доцент кафедри, кандидат юридичних наук.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ протокол від 04 березня 2021 року, № 14

Завідувач кафедри філософії права та юридичної логіки

(підпис)

Віталій КРАВЕЦЬ

Схвалено науково-методичною радою НАВС протокол від 22 березня 2021 року, № 6

Голова науково-методичної ради

(підпис)

Станіслав ГУСАРЄВ

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __ 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __. __ 202_ № __

Завідувач кафедри

Віталій КРАВЕЦЬ

Голова НМР

Станіслав ГУСАРЄВ

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __ 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __. __ 202_ № __

Завідувач кафедри

Віталій КРАВЕЦЬ

Голова НМР

Станіслав ГУСАРЄВ

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __ 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __. __ 202_ № __

Завідувач кафедри

Віталій КРАВЕЦЬ

Голова НМР

Станіслав ГУСАРЄВ

1. Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом є універсальні принципи організації світобуття, кардинальні світоглядно-методологічні проблеми, теоретичний та метатеоретичний рівень наукового пізнання, потенційні шляхи розвитку цивілізації, проблеми гармонізації буття людини у природному та соціальному світі.

Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми філософії» є формування світоглядно-методологічної культури, навичок критичного мислення та самостійного аналізу актуальних проблем сучасної науки та практики, розвиток аргументативних навичок, відповідального ставлення до професійної діяльності, синтезування отриманих знань із філософії, соціології, психології, політології, соціальної психології, вироблення вміння оцінити історико-філософську спадщину та аргументовано застосувати результати її осмислення в процесі вирішення проблем сьогодення, отримання знань сучасних філософських течій і напрямків та вироблення навичок їх оцінювати і застосовувати в науково-дослідній і практичній діяльності психолога.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми філософії» є:

ознайомлення здобувачів вищої освіти з досягненнями світової та вітчизняної філософської думки, творчістю та особистостями видатних мислителів давнини і сучасності, основними філософськими школами та напрямами у їх історичному розвитку, філософською термінологією; засвоєння особливостей філософського знання та його ролі у виникненні та становленні психології; отримання методологічного знання щодо сутності людини, природи, суспільства, культури, цивілізації; ознайомлення з сучасними досягненнями у сферах теорії пізнання, філософської методології та методології наукових досліджень, колом проблем філософської аксіології та антропології; закріплення навичок аналітичного мислення; розвиток вміння висловлювати та аргументувати власні думки, міркувати послідовно та логічно правильно, вести діалог і полеміку; світоглядна підготовка, яка передбачає не лише передачу знань, але й формування філософського світорозуміння, гуманістичних ціннісних настанов та орієнтацій, ідеалів добра та справедливості, а також національної самосвідомості; усвідомити значення методології філософії як світогляду та методологічної основи психології, практичної діяльності психолога.

Конкретні завдання навчальної дисципліни:

- засвоїти філософсько-методологічні підвалини сучасної психології для їх ефективного застосування у професійній практичній діяльності;
- підвищення рівня світоглядної та методологічної культури;
- формування наукового світогляду молодих вчених;
- вироблення вміння використовувати філософські методи до дослідницької діяльності, самостійного формулювання і творчого розв'язання проблеми, обґрунтування теми, визначення об'єкта, предмета, мети і завдань наукової роботи;

– розвиток вмінь формувати творчі підходи у пізнанні філософсько-психологічних аспектів феномену психіки та виявлення світоглядно-методологічних джерел сучасних парадигм психології;

– сформувати знання щодо методологічних засад розуміння і цільового використання філософських термінологічних систем.

Пререквізити: філософські проблеми психології, сучасні соціальні та політичні конфлікти, методологія наукової діяльності, етичні засади діяльності психолога.

Постреквізити: організація та методологія наукових досліджень у психології, актуальні проблеми педагогіки та психології в закладах вищої освіти, сучасні теоретичні концепції та методологічні підходи в психології.

Перелік компетентностей відповідно до освітньої програми

Загальна компетентність (ЗК):

ЗК 1 Здатність до розуміння широкого кола філософських питань, системних зв'язків між явищами і процесами; абстрактного, критичного мислення; використання набутого особистісно-професійного досвіду для вирішення наукових та фахових завдань; аналізу психологічних явищ на рівні філософської методології.

Фахова компетентність (ФК):

ФК 1 Здатність аналізувати та зіставляти інформацію, отриману з різних джерел, в тому числі іншомовних, та суміжних з психологією галузей знань, з позицій різних наукових підходів.

Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань у галузі юридичної психології із різних джерел, на основі сучасної методології наукового пізнання, з використанням інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій.

2. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни			
	денна форма здобуття вищої освіти		заочна форма здобуття вищої освіти	
	д/б	кcf	д/б	кcf
Кількість кредитів ECTS – 6	рік підготовки			
	1	1	1	1
	Семестр			
	1-2	1-2	1-2	1-2
Загальна кількість годин – 180	Лекції			
	50	50		
	Семінарські			
	40	40	32	32
	Практичні			
	-	-	-	-
	Самостійна робота			
	90	90	148	148
	Вид контролю			
екзамен	екзамен	екзамен	екзамен	

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

3.1. Для здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії за денною формою навчання

№ з/п	Назва тем	Нормативний обсяг годин	Всього годин з викладачем	З них:			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1	Філософія в духовній культурі суспільства.	12	4	2	2	-	8
2	Проблеми історії світової філософії.	14	8	4	4	-	6
3	Проблеми історії української філософії.	14	6	4	2	-	8
4	Проблеми сучасної філософії.	14	8	4	4	-	6
5	Філософські проблеми буття.	14	6	4	2	-	8
6	Філософські проблеми пізнання.	14	8	4	4	-	6
7	Проблеми філософської методології.	14	8	4	4	-	6
8	Сучасна філософська антропологія.	12	8	4	4	-	4
9	Метафізика і феноменологія в сучасній філософії.	12	4	2	2	-	8
10	Філософські проблеми суспільства.	12	6	4	2	-	6
11	Сучасні проблеми цивілізації і культури.	12	6	4	2	-	6
12	Проблеми взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів.	12	6	2	4	-	6
13	Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону.	12	6	4	2	-	6
14	Філософські проблеми основних напрямків сучасної психології.	12	6	4	2	-	6
Всього годин		180	90	50	40	-	90
Підсумковий контроль – екзамен							

ПРИМІТКА:

I семестр – (теми 1-6): лекції – 22 год.; семінарські заняття – 18 год. Всього годин з викладачем – 40 год.

II семестр – (теми 7-14): лекції – 28 год.; семінарські заняття – 22 год. Всього годин з викладачем – 50 год.

3.2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Для здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії за заочною формою навчання

№ з/п	Назва тем	Нормативний обсяг годин	Всього годин з викладачем	З них:			
				Лекцій	Семинарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1	Філософія в духовній культурі суспільства.	12	2		2		10
2	Проблеми історії світової філософії.	14	2		2		12
3	Проблеми історії української філософії.	14	2		2		12
4	Проблеми сучасної філософії.	14	4		4		10
5	Філософські проблеми буття.	14	2		2		12
6	Філософські проблеми пізнання.	12	2		2		10
7	Проблеми філософської методології.	14	4		4		10
8	Сучасна філософська антропологія.	12	2		2		10
9	Метафізика і феноменологія в сучасній філософії.	14	2		2		12
10	Філософські проблеми суспільства.	12	2		2		10
11	Сучасні проблеми цивілізації і культури.	12	2		2		10
12	Проблеми взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів.	12	2		2		10
13	Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону.	12	2		2		10
14	Філософські проблеми основних напрямків сучасної психології.	12	2		2		10
Всього годин		180	32		32		148
Підсумковий контроль – екзамен							

ПРИМІТКА:

I семестр – (теми 1-7.1): семінарські заняття – 16 год. Всього годин з викладачем – 16 год.

II семестр – (теми 7.2-14): семінарські заняття – 16 год. Всього годин з викладачем – 16 год.

4. Плани семінарських занять

*Інституційна (очна) форма здобуття вищої освіти,
за рахунок коштів державного бюджету*

Тема 1. Філософія в духовній культурі суспільства (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Філософська картина світу, її поняття, структура та види. Історичні типи філософської картини світу.
2. Філософія як форма духовно-практичного освоєння світу:
 - а) історична генеза предмету філософії;
 - б) зміст і структура філософії психології: її сучасні інтерпретації;
 - в) взаємодія філософії, психології, науки та ідеології: актуальні проблеми.
3. Функції та методологічне значення філософського світогляду для психолога.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. В чому полягає сутність наукової картини світу?
2. Як філософський світогляд впливає на формування життєвої позиції?
3. Поясніть, яка роль філософії в житті сучасної людини, професіонала?
4. Як співвідносяться філософія і наука?
5. Яке місце посідає філософія в системі підготовки психолога?
6. Чим філософія відрізняється від релігії?
7. Дайте порівняльну характеристику науки, міфології та філософії.
8. Спираючись на свої знання історії науки спробуйте назвати ті сфери суспільного життя України, в яких так чи інакше фігурують певні історичні здобутки античного світу.
9. Коли і як виникла філософія? Назвіть передумови появи філософського мислення.
10. Доведіть, що філософія є методологією психологічної науки.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Особливості формування та розвитку давньогрецької філософії.
2. Основні риси, етапи розвитку та філософсько-психологічна проблематика середньовічної філософії.
3. Філософсько-психологічні здобутки епохи Відродження та їх значення для сучасності.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Філософсько-психологічні погляди давньогрецьких філософів.
2. Філософсько-психологічні погляди середньовічних християнських мислителі (Августин Блаженний, Хома Аквінський).
3. Чи можна вважати міф основою філософії?

4. Які основні філософсько-психологічні ідеї античності?
5. Що означало поняття «еманація», «діалектика» в античну епоху?
6. Як змінюється бачення сутності людини від античності до середньовіччя?
7. Чому проблема співвідношення віри і розуму є одним з головних питань середньовічної філософії?
8. Чому філософія епохи Відродження носила перехідний характер?
9. Психологія протестантизму за Мартіном Лютером. Які світоглядні орієнтири сучасності були сформульовані у добу Відродження?
10. Які основні філософсько-психологічні ідеї Відродження?

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Передумови формування та основні філософсько-психологічні ідеї філософії Нового часу. Емпіризм та англійська філософська традиція. Раціоналістичний напрям у філософії Нового часу. Філософія Просвітництва і французького матеріалізму XVIII ст.
2. Німецька класична філософія: основні філософсько-психологічні ідеї І. Канта, Г. Гегеля, І. Фіхте, Ф. Шеллінга та їх значення для світоглядно-методологічних концепцій сучасності.
3. Особливості філософсько-психологічних систем Л. Фойєрбаха, К. Маркса та Ф.Енгельса.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Психологія протестантизму за Максом Вебером та Мартіном Лютером (порівняльний аналіз).
2. Поясніть значення філософсько-психологічних теорій просвітників для сучасної психології.
3. Порівняйте основні положення теорії суспільного договору у абсолютистській концепції Т.Гоббса та конституціоналістській концепції Дж. Локка.
4. Розкрийте зміст просвітницької програми звільнення людини у трьох аспектах: інтелектуальному, політичному, релігійному.
5. Чому німецький класичний ідеалізм трактується як завершення класичного періоду новоєвропейської філософії?
6. Чому І.Кант виділяв три пізнавальні здатності людини?
7. Чому мистецтво, а не наука, на думку Ф. Шеллінга, є основою філософії?
8. Яким є відношення між свободою та необхідністю за Б.Спінозою?
9. Що, на думку Г. Гегеля, є рушійною силою історичного процесу?
10. Які основні філософсько-психологічні ідеї представників німецької класичної філософії?

Тема 3. Проблеми історії української філософії (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Витоки та передумови виникнення української філософської думки.

2. Філософсько-психологічні ідеї представників українського Відродження та Просвітництва. Філософія Г. Сковороди.

3. Академічна філософія в Україні. Український романтизм (М. Гоголь, М. Костомаров, Т. Шевченко та ін.).

4. Взаємодія філософії і психології другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. на теренах України.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які характерні риси філософсько-психологічних ідей представників української філософії?

2. Порівняйте філософсько-психологічні погляди Г. Сковороди і М. Гоголя, віднайдіть у них спільні риси.

3. Порівняйте ментальність українського і російського народів (за творами М. Гоголя, М. Костомарова), з'ясуйте їх різницю і висловіть свою думку щодо цього.

4. Яке місце посідає творчість Т. Шевченка в історії української філософії?

5. Як вирішувалось «основне питання філософії» І. Франком? Яким було його ставлення до марксизму?

6. У чому полягала специфіка професійно-академічного філософствування у порівнянні з філософською публіцистикою ХІХ століття?

7. Визначте відмінності у поглядах В. Липинського та Д. Донцова на національну ідею.

8. Про які основні риси українського характеру і світогляду говорить Д. Чижевський?

9. Розкрийте сутність взаємодії філософії і психології на теренах України у радянський період.

10. У чому, на Вашу думку, полягає складність розвитку філософії психології ХХІ століття?

Тема 4. Проблеми сучасної філософії (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Проблема ірраціонального в сучасній філософії («філософія життя», волюнтаризм, інтуїтивізм, філософська антропологія).

2. Екзистенціальна філософія (М. Гайдеггер, К. Ясперс, А. Камю, Ж.-П. Сартр).

3. Філософські засади психоаналізу та неофрейдизму (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм).

4. Філософія психології як міждисциплінарна галузь наукового знання.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які суспільні проблеми стимулювали виникнення екзистенціалізму в ХІХ ст.?

2. Чи обґрунтовано Ф. Ніцше засуджував християнську мораль?

3. Чому З. Фрейд, вважав, що суспільні інститути є сублімаційним явищем?

4. Чому вчення Е. Фромма характеризують як неофрейдизм, фрейдомарксизм?

5. Що Карл Юнг розумів під архетипами колективного несвідомого?

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Позитивістська філософія: її еволюція та вплив на сучасну психологію.

2. Структуралізм і герменевтика як методології психологічної науки (К. Леві-Стросс, М. Фуко, Г.-Г. Гадамер).

3. Феноменологія Е. Гусерля та актуальні проблеми людської суб'єктивності.

4. Вплив сучасної релігійної філософії (неотомізму, персоналізму) на розвиток психології.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Як співвідносяться між собою поняття «сутність» та «існування» в екзистенціальній філософії?

2. Чому К. Поппер критично ставився до ідеї верифікаціонізму?

3. Які науки (природничі чи гуманітарні) Е. Гусерль вважав взірцем для побудови строго наукової філософії?

4. У чому полягає методологічне значення герменевтики для сучасної психології?

5. Як тлумачиться феномен людини та кардинальні проблеми людського існування у філософії неотомізму?

Тема 5. Філософські проблеми буття (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Проблема буття у філософсько-психологічній думці: історія та сучасність.

2. Структурна організація буття. Актуальні проблеми філософських та природничо-наукових підходів до розуміння співвідношення матерії і свідомості.

3. Простір і час як атрибути матерії. Субстанційна та реляційна концепції простору і часу.

4. Структура, рівні та форми свідомості як актуальні філософсько-психологічні проблеми.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чи бачите Ви різницю між поняттями «буття», «дійсність», «реальність»? Чому все - це завжди ціле?

2. Обгрунтуйте зміст основних філософсько-психологічних концепцій буття.

3. Яку концепцію розуміння свідомості Ви поділяєте і чому? Аргументуйте свою позицію.

4. Як співвідносяться поняття «буття» і «існування»?

5. Що таке віртуальна реальність?

6. Як Ви розумієте співвідношення свідомості і відображення.

7. Чому деякі філософські школи уникають давати визначення буття?
8. Чому піддають критиці ідею Парменіда про тотожність буття і мислення?
9. Поясніть, як пов'язані між собою предметність свідомості, ідеальне та процеси опредметнення і розпредметнення.
10. Назвіть головні атрибути некласичної концепції буття.

Тема 6. Філософські проблеми пізнання (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Філософська гносеологія: предмет, структура та актуальні проблеми філософії психології.
2. Специфіка філософського пізнання світу.
3. Сучасні уявлення про форми та рівні пізнавального процесу.
4. Творчість як проблема філософсько-психологічної науки.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чому процес пізнання має суспільно-історичний характер. Аргументуйте свою позицію.
2. Які концепції співвідношення суб'єкта і об'єкта пізнання Ви знаєте? Проілюструйте на конкретних прикладах психотерапії.
3. На яких визначальних позиціях ґрунтується сучасна наукова гносеологія?
4. Які особливості співвідношення чуттєвого і раціонального в процесі пізнання психічної реальності?
5. Проаналізуйте переваги та недоліки гносеологічних позицій послідовників раціоналізму, сенсуалізму, інтуїтивізму та прагматизму.

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Сучасні гносеологічні уявлення про сутність знання та його види.
2. Проблема істини у філософсько-психологічній традиції: актуальні аспекти.
3. Практика як критерій істини. Гносеологічна специфіка психотерапії.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. В чому полягає діалектика абсолютного і відносного моментів істини?
2. Поясніть зміст та зумовленість конкретності істини.
3. Завдяки яким своїм суттєвим характеристикам саме практика є основним критерієм істини?
4. У чому полягає абсолютність та відносність практики як критерію істини?
5. Чому омана є постійним супутником істини в процесі пізнання?

Тема 7. Проблеми філософської методології (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Зміст та структура методологічного знання. Метод, методологія як проблема формування філософії психології.
2. Основні чинники, механізми та етапи розвитку філософської методології в контексті історії філософсько-психологічної науки.
3. Загальні характерні риси класичної філософської методології. Поляризація метафізики та діалектики.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Ознайомтеся з класифікацією методології за основними сферами діяльності.
2. Проаналізуйте причини ієрархічності та плюралістичності методологічного знання.
3. У чому полягає спільність та відмінність філософської методології по відношенню до методів психології?
4. Здійсніть аналіз змісту та співвідношення понять: «науковий факт», «наукова проблема», «наукова гіпотеза», «наукова ідея» та «наукова теорія».
5. З'ясуйте специфіку та координаційні зв'язки методів теоретичної та практичної діяльності.
6. Проаналізуйте зміст і співвідношення понять «принцип» і «закон».
7. Дайте характеристику спільних ознак та основних відмінностей між конкретно-науковими та філософсько-методологічними законами.
8. Здійсніть компаративний аналіз змісту понять «слідча версія» та «наукова гіпотеза».
9. У чому полягала суперечливість ідеалістичної діалектики в царині психології та як вона вирішуються шляхом її матеріалістичного переосмислення?
10. Проаналізуйте основні причини кризи класичної філософської методології.

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Криза класичної методології та філософська методологія некласичної доби.
2. Постнекласичний етап у розвитку філософсько-психологічної методології.
3. Методологічні, теоретичні та природничі основи психології. Принципи філософії психології.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. У чому полягає сутність принципу «людиномірності світу»?
2. Проаналізуйте причини утвердження в психології кінця XIX – початку XX ст. позитивістської парадигми на тлі кризи класичної методології.
3. З'ясуйте принципові механізми утворення порядку з хаосу у відкритих самоорганізованих системах.
4. Дослідіть відмінності та спільні риси методологічних засад діалектики та синергетики.

5. Чим зумовлена відмова від спрямування пізнання на виявлення сутності психічних феноменів в межах екзистенціалістського методологічного підходу?

6. У чому, на Вашу думку, полягає суперечливість застосування щодо психології постмодерністських світоглядно-методологічних концепцій?

7. Як співвідносяться філософсько-методологічні засади з методами психології?

8. Спробуйте пояснити генезу психіки і свідомості, використовуючи філософсько-методологічні засади.

Тема 8. Сучасна філософська антропологія (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Філософська антропологія, визначення та систематизація її різновидів.
2. Розуміння сутності людини в історії філософсько-психологічної думки:
 - а) уявлення про природу людини в античний та середньовічний період;
 - б) концепція «природної» людини в епоху Відродження;
 - в) натуралістичний антропологізм;
 - г) співвідношення біологічного і соціального в соціал-дарвінізмі;
 - д) марксистська концепція людини як суб'єкта історичного процесу;
 - е) вплив сучасної філософської антропології на західноєвропейську філософію психології ХХ-ХХІ ст.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чим відрізняється філософський підхід до людини від її трактування прикладними науками, практичною психологією?
2. У чому полягає сутність філософсько-психологічної антропології? Охарактеризуйте її проблематику та підстави виникнення.
3. У чому схожість і відмінність уявлення про людину на різних етапах розвитку філософсько-психологічної антропології?
4. Проаналізуйте зміст інтеграції знань про людину як філософсько-психологічний феномен.
5. У чому полягають застереження М. Шеллера і Ж. Марітена щодо антропоцентризму? Що таке «антропоцентрична зарозумілість»?
6. Чим відрізняється класичне і постмодерне тлумачення людини?
7. Чим відрізняється гуманізм від антропоцентризму?
8. У чому виявляється роль потреб і інтересів в житті людини?
9. Які нові можливості відкрило для усвідомлення людиною свого «Я» сучасне християнство?
10. Як визначається співвідношення тіла, душі і духовності в сучасній філософсько-психологічній антропології?

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Філософсько-психологічна антропологія: проблематика і основні концепції.
2. Проблема антропосоціогенезу.

3. Духовні виміри буття людини у творчості представників філософії психології ХХ-ХХІ ст.:

- а) життя і смерть;
- б) сенс життя;
- в) щастя;
- г) свобода.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які основні теорії походження людини Вам відомі?
2. Проаналізуйте зміст і співвідношення понять «людина, індивід, індивідуальність, особистість» – чим відрізняються ці поняття?
3. Як співвідносяться в людині біологічні та соціальні чинники?
4. У чому виявляється роль потреб і інтересів в житті людини?
5. Філософська оцінка понять «особистість», «індивід», «індивідуальність» та їх співвідношення з поняттям «людина».
6. На яких визначальних позиціях ґрунтується сучасне філософське розуміння особистості? Концепція множинності сутності людини та її наслідки.
7. Чому індивідуалізм негативно сприймається у суспільстві?
8. У чому полягає сутність цінності свободи? Чому свобода, незважаючи на всю свою привабливість, виявляється тим випробуванням, яке людина інколи прагне оминати?
9. Наполеон стверджував: «Досягайте успіху, – я суджу про людей лише за результатами їхніх вчинків». Чи правильно судити про людей лише за їхніми вчинками? За яких обставин даний підхід себе виправдовує?
10. Наведіть приклади, коли саморозвиток та самовдосконалення виступають різновидом задоволення.

Тема 9. Метафізика і феноменологія в сучасній філософії (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Становлення предмету феноменології.
2. Феноменологічна методологія і онтологія свідомості.
3. Закони діалектики та їх методологічне значення.
4. Категорії діалектики та їх методологічне значення.
5. Альтернативи діалектики (метафізика, синергетика, феноменологія, негативна діалектика).

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Зміст та співвідношення детермінізму та індетермінізму як принципів пізнання психічної реальності.
2. Види детермінізму та їх загальна характеристика щодо розуміння поведінки людини.
3. Проаналізуйте переваги та недоліки причинної та не причинної детермінації.

4. Наведіть приклади відображення категорій форма і зміст у царині психології?

5. Яким чином діалектичний метод може бути реалізований у психотерапії?

6. Проаналізуйте основні історичні етапи формування метафізики.

7. Співвідношення принципів феноменології та негативної діалектики.

8. Здійсніть аналіз змісту поняття «метафізичні засади психології».

9. У чому полягає зміст і структура концепції трагічної діалектики Артура Ліберта щодо застосування у психологічному дослідженні.

10. Синергетичні закономірності функціонування лідерства в організації XXI століття.

Тема 10. Філософські проблеми суспільства (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Предмет соціальної філософії та специфіка пізнання співвідношення соціального і індивідуального.

2. Основні теоретичні підходи до розуміння сутності суспільства:

а) соціально психологічні;

б) натуралістичні концепції;

в) матеріалістичні (виробничо-економічний характер суспільних процесів);

г) збалансовані.

3. Суспільство як цілісна соціальна система:

а) основні сфери життєдіяльності суспільства;

б) джерела та рушійні сили суспільного розвитку у вимірах соціальної психології.

4. Історичний процес та його періодизація: лінійна та нелінійна теорії розвитку історії.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Назвіть відмінності у вивченні суспільства соціологією, психологією та філософією.

2. Проаналізуйте зміст і співвідношення понять «соціальне», «соціум», «суспільство».

3. Окресліть головні функції інформаційного та індустріального суспільства.

4. Поясніть, в чому полягає відмінність між поняттями «суспільство» та «суспільна реальність». Яке з цих понять є більш загальним?

5. Назвіть основні суперечності конкретно-історичного суспільства, що сприяють його саморозвитку.

6. Чому суспільство можна представити у вигляді системи? Аргументуйте свою відповідь.

7. Поясніть, чим суспільна діяльність відрізняється від поведінки людини.

8. Який механізм впливу соціалізації на поведінку людини? Чи потрібно все ж таки тягнутися не до штучно суспільного, а до природного, як постулює, наприклад даоська філософія?

9. Поясніть зміст та зумовленість поняття «виробничі відносини», з яких елементів вони складаються?
10. Охарактеризуйте провідні тенденції розвитку сучасного суспільства.
11. В чому полягає сутність лінійного і нелінійного підходів до розуміння історії?
12. Обґрунтуйте основні тлумачення спрямованості історичного процесу.

Тема 11. Сучасні проблеми цивілізації і культури (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття та критерії суспільного прогресу: філософсько-психологічний вимір.
2. Вплив інформаційного суспільства на вирішення філософсько-психологічних проблем сучасної людини.
3. Типи культури та її цивілізаційні форми: розуміння та перспективи розвитку.
4. Проблема подолання кризи сучасної культури в провідних концепціях XIX-XXI ст.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. У чому полягає сутність суспільного прогресу?
2. Поясніть, що стало передумовою глобалізації світу.
3. У чому полягає сутність основних аспектів філософсько-психологічного розуміння культури.
4. Наведіть приклади проявів соціальної функції культури?
5. Дайте визначення духовної культури, який її основний зміст?
6. Сформулюйте поняття професійної та методологічної культури психолога.
7. Чи існує прогрес у культурі? Відповідь аргументуйте.
8. Здійсніть порівняльний аналіз культури і цивілізації як понять і як конкретно-історичних феноменів.
9. Чому проблема періодизації культурно-історичного процесу переросла у проблему типологізації?
10. Аргументуйте чи можна вважати сучасну цивілізацію одним із етапів розвитку психологічної культури?

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Основні категорії осмислення соціального буття людини.
2. Закони історичного розвитку як філософсько-психологічна проблема.
3. Історична зумовленість взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів. Типи соціальності.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Відомо, що протилежність законів буття і соціальних законів носить відносний характер. Окресліть межу абсолютності і відносності у зв'язках «закони Буття-соціальні закони»?
2. У чому проявляється «вторинність» соціальних законів, їх залежність від законів буття.
3. Проаналізуйте, які ознаки соціальності є визначальними для розуміння сучасного суспільства.
4. Які прояви психологічної кризи особистості в сучасному світі?
5. Чи вільна особистість від суспільства?
6. Які сутнісні ознаки відрізняють психіку людини від психіки тварин.
7. Визначте співвідношення понять «душа» та «дух».
8. Розкрийте зміст поняття «історичний тип соціальності».
9. Які теорії співвідношення законів Буття і соціальних законів можна віднести до соціологізаторських? Біологізаторських?
10. Чому проблема співвідношення законів Буття і соціальних законів є однією з центральних у філософії психології? Які варіанти її вирішення Вам відомі?

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Співвідношення індивідного, космічного, природного, духовного та суспільного начала в людському бутті.
2. Основні характеристики суспільних ідеалів (свобода, рівність, справедливість, всезагальне благо, порядок).
3. Право як феномен культурно-цивілізаційного процесу.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чому в різні історичні епохи визначаються протилежні відповіді на основні світоглядні питання щодо розуміння взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів ?
2. Як співвідносяться космічне і природне в історії філософсько-психологічної думки?
3. Обґрунтуйте, чому лише з вільними, автономними індивідами пов'язують верховенство суспільного блага суспільства?
4. Чому будь-яка норма поведінки підлягає філософському тлумаченню?
5. Чому цілісне уявлення про суспільство неможливе без розуміння специфіки суспільної психології?
6. Проаналізуйте сучасну ситуацію на конкретних прикладах та з'ясуйте, коли українські громадяни є суб'єктами, а коли – об'єктами свого життя.
7. За яких умов закон є знаряддям реалізації законів Буття, а за яких умов він може суперечити законам Буття?
8. Чому існують різні варіанти розв'язання однієї філософсько-психологічної проблеми?
9. Чи існують суперечності між правами людини і рівнем розвитку суспільної психології?

10. Як співвідносяться духовне і суспільне в історії філософсько-психологічної думки?

Тема 13. Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Мораль як форма суспільної свідомості. Мораль та інституційна регуляція. Особливості формування моральної культури психолога.

2. Економічні, соціальні та духовні передумови становлення правової реальності та права.

3. Проблема взаємозв'язку права і закону у формуванні європейської правової цивілізації.

4. Право як вимір суспільного блага. Право як відповідальність.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чи поширюється регулятивний вплив моралі на професійну, побутову, політичну сферу? На які сфери суспільного життя не поширюється дія моральних принципів?

2. Якими засобами забезпечується виконання моральних норм?

3. Чи існує моральна відповідальність психолога? В яких формах вона може знаходити прояв?

4. У якій сфері суспільного життя діють норми професійної етики психолога?

5. В яких компонентах розкривається зміст професійної етики психолога?

6. Які ознаки, характерні риси моральної культури психолога.

7. Хто чи що визначає стандарти моральної культури психолога.

8. Обґрунтуйте співвідношення понять «моральна культура психолога», «професійна культура психолога»?

9. Проблема «людина-мораль-природа» в психології та філософії.

10. Етичні засади психологічного дослідження.

Тема 14. Філософські проблеми основних напрямків сучасної психології (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Взаємозв'язок філософії та психології в історичному контексті. Філософські засади психологічних концепцій.

2. Предмет, методи та функції “Філософії психології”.

3. Криза психології на початку ХХ століття. Загальна характеристика провідних течій у психології.

4. Філософська специфіка окремих напрямків у психології:

— біхевіоризму;

— генетичної психології;

— структурної психології;

— гештальтпсихології;

— психоаналізу;

— психології установки.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Яку роль відіграє психологія у великому синтезі наук ХХІ століття, Обґрунтуйте свою позицію?
2. Які характерні риси сучасної філософії психології?
3. Як рівень розвитку філософської методології впливає на характерні риси основних напрямів психології?
4. Чому Томас Кунн визначає сучасний стан психології та філософії як допарадигмальний? Обґрунтуйте своє відношення до позиції Т.Кунна?
5. Які можливості відкриває для психолога інтроспекція?
6. Як обґрунтовується та співвідноситься в інтуїтивізмі наукове пізнання, сутність, явище, загальна ідея психічної реальності ?
7. Обґрунтуйте коло проблем, що складають зміст філософсько-психологічної рефлексії?
8. Поясніть значення філософії психології для психодіагностичної, психокорекційної та психотерапевтичної діяльності психолога?
9. Психологія та парапсихологія сучасності: філософські підстави.
10. Теософський підхід в психології: спроба нового синтезу чи навіязування східної (будистської) методології.

**Інституційна (заочна) форма здобуття вищої освіти,
за кошти фізичних осіб**

Тема 1. Філософія в духовній культурі суспільства (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Філософська картина світу, її поняття, структура та види. Історичні типи філософської картини світу.
2. Філософія як форма духовно-практичного освоєння світу:
 - а) історична генеза предмету філософії;
 - б) зміст і структура філософії психології: її сучасні інтерпретації;
 - в) взаємодія філософії, психології, науки та ідеології: актуальні проблеми.
3. Функції та методологічне значення філософського світогляду для психолога.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. В чому полягає сутність наукової картини світу?
2. Як філософський світогляд впливає на формування життєвої позиції?
3. Поясніть, яка роль філософії в житті сучасної людини?
4. Як співвідносяться філософія і наука?
5. Яке місце посідає філософія в системі культури?
6. Яким чином світовідчуття зумовлює світорозуміння?
7. Чим філософія відрізняється від релігії?
8. Дайте порівняльну характеристику міфології та філософії.
9. Коли і як виникла філософія? Назвіть передумови появи філософського стилю мислення.
10. Доведіть, що філософія є методологією психологічної науки.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Основні риси, етапи розвитку та філософсько-психологічна проблематика античної та середньовічної філософії.
2. Філософсько-психологічні здобутки епохи Відродження і Нового часу та їх значення для сучасності.
3. Німецька класична філософія: основні філософсько-психологічні ідеї І. Канта, Г. Гегеля, І. Фіхте, Ф. Шеллінга та їх значення для світоглядно-методологічних концепцій сучасності.
4. Особливості філософсько-психологічних систем Л. Фойєрбаха, К. Маркса та Ф.Енгельса.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які соціально-культурні передумови сприяли виникненню філософії у Давній Греції?
2. Які основні філософсько-психологічні ідеї античності?

3. Як змінюється бачення сутності людини від античності до середньовіччя?
4. Які основні філософсько-психологічні ідеї Відродження?
5. Обміркуйте сутність просвітницької ідеї прогресу. Якими є критерії прогресу? Яка роль людства в історичному процесі?
6. Розкрийте зміст просвітницької програми звільнення людини у трьох аспектах: інтелектуальному, політичному, релігійному.
7. Чому німецький класичний ідеалізм трактується як завершення класичного періоду новоєвропейської філософії?
8. Філософсько-психологічні погляди давньогрецьких філософів.
9. Філософсько-психологічні погляди середньовічних християнських мислителів (Августин Блаженний, Хома Аквінський).
10. Які основні філософсько-психологічні ідеї представників німецької класичної філософії?

Тема 3. Проблеми історії української філософії (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Витоки та передумови виникнення української філософської думки.
2. Філософсько-психологічні ідеї представників українського Відродження та Просвітництва. Філософія Г. Сковороди.
3. Академічна філософія в Україні. Український романтизм (М. Гоголь, М. Костомаров, Т. Шевченко та ін.).
4. Взаємодія філософії і психології другої половини ХІХ – початку ХХІ століття на теренах України.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які характерні риси філософсько-психологічних ідей представників української філософії?
2. Порівняйте філософсько-психологічні погляди Г. Сковороди і М. Гоголя, віднайдіть у них спільні риси.
3. Порівняйте ментальність українського і російського народів (за творами М. Гоголя, М. Костомарова), з'ясуйте їх різницю і висловіть свою думку щодо цього.
4. Яке місце посідає творчість Т. Шевченка в історії української філософії?
5. Як вирішувалось «основне питання філософії» І. Франком? Яким було його ставлення до марксизму?
6. У чому полягала специфіка професійно-академічного філософствування у порівнянні з філософською публіцистикою ХІХ століття?
7. Визначте відмінності у поглядах В. Липинського та Д. Донцова на національну ідею.
8. Про які основні риси українського характеру і світогляду говорить Д. Чижевський?
9. Визначте і поясніть провідні особливості розвитку української філософії ХХ століття.

10. Розкрийте сутність взаємодії філософії і психології на теренах України у радянський період.

Тема 4. Проблеми сучасної філософії (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Проблема ірраціонального в сучасній філософії («філософія життя», волюнтаризм, інтуїтивізм, філософська антропологія).
2. Екзистенціальна філософія (М. Гайдеггер, К. Ясперс, А. Камю, Ж.-П. Сартр).
3. Філософські засади психоаналізу та неофрейдизму (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм).
4. Філософія психології як міждисциплінарна галузь наукового знання.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які суспільні проблеми стимулювали виникнення екзистенціалізму в XIX ст.?
2. Чи обґрунтовано Ф. Ніцше засуджував християнську мораль?
3. Чому З. Фрейд, вважав, що суспільні інститути є сублімаційним явищем?
4. Чому вчення Е. Фромма характеризують як неофрейдизм, фрейдомарксизм?
5. Що Карл Юнг розумів під архетипами колективного несвідомого?
6. Які характерні риси філософсько-психологічних ідей представників екзистенціалізму?
7. Які методологічні орієнтири сучасності були сформульовані у добу Модерну?
8. Поясніть значення філософсько-психологічних теорій просвітників для сучасної психології

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Позитивістська філософія: її еволюція та вплив на сучасну психологію.
2. Структуралізм і герменевтика як методології психологічної науки (К. Леві-Стросс, М. Фуко, Г.-Г. Гадамер).
3. Феноменологія Е. Гусерля та актуальні проблеми людської суб'єктивності.
4. Вплив сучасної релігійної філософії (неотомізму, персоналізму) на розвиток психології.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Як співвідносяться між собою поняття «сутність» та «існування» в екзистенціальній філософії?
2. Чому К. Поппер критично ставився до ідеї верифікаціонізму?
3. Які науки (природничі чи гуманітарні) Е. Гусерль вважав взірцем для побудови строго наукової філософії?
4. У чому полягає методологічне значення герменевтики для сучасної

психології?

5. Як тлумачиться феномен людини та кардинальні проблеми людського існування у філософії неотомізму?

6. Що, на думку Г. Гегеля, є рушійною силою історичного процесу?

7. У чому, на Вашу думку, полягає складність розвитку філософії психології XXI століття?

8. Архетипи у вченні К.Г. Юнга.

9. Філософія напрямів у психології (на вибір).

10. Філософська складова гештальтпсихології.

Тема 5. Філософські проблеми буття (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Проблема буття у філософсько-психологічній думці: історія та сучасність.

2. Структурна організація буття. Актуальні проблеми філософських та природничо-наукових підходів до розуміння співвідношення матерії і свідомості.

3. Структура, рівні та форми свідомості як пріоритетні філософсько-психологічні проблеми.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Обґрунтуйте зміст основних філософсько-психологічних концепцій буття.

2. Яку концепцію розуміння свідомості Ви поділяєте і чому? Аргументуйте свою позицію.

3. Як співвідносяться поняття «буття» і «існування»?

4. Що таке віртуальна реальність?

5. Як співвідносяться в людині біологічні та соціальні чинники?

6. Як Ви розумієте співвідношення свідомості і відображення.

7. Поясніть, як пов'язані між собою предметність свідомості, ідеальне та процеси опредметнення і розпредметнення.

8. Назвіть головні атрибути некласичної концепції буття.

9. Які нові можливості відкрило для усвідомлення людиною свого «Я» сучасне християнство?

10. Чим відрізняється гуманізм від антропоцентризму?

11. У чому виявляється роль потреб і інтересів в житті людини?

12. Чому індивідуалізм негативно сприймається у суспільстві?

13. Чому будь-яка норма поведінки підлягає філософському тлумаченню?

Тема 6. Філософські проблеми пізнання (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Філософська гносеологія: предмет, структура та актуальні проблеми філософії психології.

2. Сучасні уявлення про форми та рівні пізнавального процесу.

3. Проблема істини у філософсько-психологічній традиції: актуальні аспекти. Гносеологічно-антропологічна специфіка психотерапії.
4. Творчість як проблема філософсько-психологічної науки.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чому процес пізнання має суспільно-історичний характер. Аргументуйте свою позицію.
2. Які концепції співвідношення суб'єкта і об'єкта пізнання Ви знаєте? Проілюструйте на конкретних прикладах психотерапії.
3. На яких визначальних позиціях ґрунтується сучасна наукова гносеологія?
4. Які особливості співвідношення чуттєвого і раціонального в процесі пізнання психічної реальності?
5. Проаналізуйте переваги та недоліки гносеологічних позицій послідовників раціоналізму, сенсуалізму, інтуїтивізму та прагматизму.
6. В чому полягає діалектика абсолютного і відносного моментів істини?
7. Поясніть зміст та зумовленість конкретності істини.
8. Завдяки яким своїм суттєвим характеристикам саме практика є основним критерієм істини?
9. У чому полягає абсолютність та відносність практики як критерію істини?
10. Чому хибні міркування є постійними супутниками істини в процесі пізнання?

Тема 7. Проблеми філософської методології (4 год).

Питання до 1 семінарського заняття:

1. Зміст та структура методологічного знання. Проблема співвідношення методу і методології у філософії психології.
2. Основні чинники, механізми та етапи розвитку філософської методології в контексті історії філософсько-психологічної науки.
3. Характерні риси класичної філософської методології. Поляризація метафізики та діалектики.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Ознайомтеся з класифікацією методології за основними сферами діяльності.
2. Проаналізуйте причини ієрархічності та плюралістичності методологічного знання.
3. У чому полягає спільність та відмінність філософської методології по відношенню до методів психології?
4. Здійсніть аналіз змісту та співвідношення понять: «науковий факт», «наукова проблема», «наукова гіпотеза», «наукова ідея» та «наукова теорія».
5. З'ясуйте специфіку та координаційні зв'язки методів теоретичної та практичної діяльності.
6. Проаналізуйте зміст і співвідношення понять «принцип» і «закон».

7. Дайте характеристику спільних ознак та основних відмінностей між конкретно-науковими та філософсько-методологічними законами.
8. Здійсніть компаративний аналіз змісту понять «слідча версія» та «наукова гіпотеза».
9. У чому полягала суперечливість ідеалістичної діалектики в царині психології та як вона вирішуються шляхом її матеріалістичного переосмислення?
10. Проаналізуйте основні причини кризи класичної філософської методології щодо розвитку психологічного знання.

Питання до 2 семінарського заняття:

1. Криза класичної методології та філософська методологія неklasичної доби.
2. Методологічні, теоретичні та природничі основи психології. Принципи філософії психології.
3. Постнекласичний етап у розвитку філософсько-психологічної методології.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. У чому полягає сутність принципу «людиномірності світу»?
2. Проаналізуйте причини утвердження в психології кінця XIX – початку XX ст. позитивістської парадигми на тлі кризи класичної методології.
3. З'ясуйте принципові механізми утворення порядку з хаосу у відкритих самоорганізованих системах.
4. У чому виявляється роль потреб і інтересів в науковому прогресі?
5. Дослідіть відмінності та спільні риси методологічних засад діалектики та синергетики.
6. Чим зумовлена відмова від спрямування пізнання на виявлення сутності психічних феноменів в межах екзистенціалістського методологічного підходу?
7. У чому, на Вашу думку, полягає суперечливість застосування щодо психології постмодерністських світоглядно-методологічних концепцій?
8. Як співвідносяться філософсько-методологічні засади з методами психології?
9. Спробуйте пояснити генезу психіки і свідомості, використовуючи філософсько-методологічні засади.
10. Позитивістський аналіз психіки Г.Спенсером.

Тема 8. Сучасна філософська антропологія (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Філософська антропологія, визначення, проблематика та систематизація її різновидів.
2. Розуміння сутності людини в історії філософсько-психологічної думки:
 - а) співвідношення біологічного і соціального в соціал-дарвінізмі;
 - б) марксистська концепція людини як суб'єкта історичного процесу;

в) вплив сучасної філософської антропології на західноєвропейську філософію психолої ХХ-ХХІ ст.

3. Духовні виміри буття людини у вимірах філософії психології:

- а) життя і смерть;
- б) сенс життя;
- в) щастя;
- г) свобода.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чим відрізняється філософський підхід до людини від її трактування прикладними науками, практичною психологією?

2. У чому полягає сутність філософсько-психологічної антропології? Охарактеризуйте її проблематику та підстави виникнення.

3. У чому схожість і відмінність уявлення про людину на різних етапах розвитку філософсько-психологічної антропології?

4. У чому полягає сутність цінності свободи? Чому свобода, незважаючи на всю свою привабливість, виявляється тим випробуванням, яке людина інколи прагне оминути?

5. Наполеон стверджував: «Досягайте успіху, – я суджу про людей лише за результатами їхніх вчинків». Чи правильно судити про людей лише за їхніми вчинками? За яких обставин даний підхід себе виправдовує?

6. Проаналізуйте зміст інтеграції знань про людину як філософсько-психологічний феномен.

7. У чому полягають застереження М. Шеллера і Ж. Марітена щодо антропоцентризму? Що таке «антропоцентрична зарозумілість»?

8. Чим відрізняється класичне і постмодерне тлумачення людини?

9. Як визначається співвідношення тіла, душі і духовності в сучасній філософсько-психологічній антропології?

10. На яких визначальних позиціях ґрунтується сучасне філософське розуміння особистості? Концепція множинності сутності людини та її наслідки

Тема 9. Метафізика і феноменологія в сучасній філософії (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Становлення предмету феноменології.
2. Феноменологічна методологія і онтологія свідомості.
3. Закони діалектики та їх методологічне значення.
4. Категорії діалектики та їх методологічне значення.
5. Альтернативи діалектики (метафізика, синергетика, феноменологія, негативна діалектика).

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Зміст та співвідношення детермінізму та індетермінізму як принципів пізнання психічної реальності.

2. Види детермінізму та їх загальна характеристика щодо розуміння поведінки людини.

3. Проаналізуйте переваги та недоліки причинної та не причинної детермінації.

4. Наведіть приклади відображення категорій форма і зміст у царині психології?

5. Яким чином діалектичний метод може бути реалізований у психотерапії?

6. Проаналізуйте основні історичні етапи формування метафізики.

7. Співвідношення принципів феноменології та негативної діалектики.

8. Здійсніть аналіз змісту поняття «метафізичні засади психології».

9. У чому полягає зміст і структура концепції трагічної діалектики Артура Ліберта щодо застосування у психологічному дослідженні.

10. Синергетичні закономірності функціонування лідерства в організації XXI століття.

Тема 10. Філософські проблеми суспільства (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Предмет соціальної філософії та специфіка пізнання співвідношення соціального і індивідуального.

2. Основні теоретичні підходи до розуміння сутності суспільства:

а) соціально психологічні;

б) натуралістичні концепції;

в) матеріалістичні (виробничо-економічний характер суспільних процесів);

г) збалансовані.

3. Суспільство як цілісна соціальна система:

а) основні сфери життєдіяльності суспільства;

б) джерела та рушійні сили суспільного розвитку у вимірах соціальної психології.

4. Історичний процес та його періодизація: лінійна та нелінійна теорії розвитку історії.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Назвіть відмінності у вивченні суспільства соціологією, психологією та філософією.

2. Проаналізуйте зміст і співвідношення понять «соціальне», «соціум», «суспільство».

3. Окресліть головні функції інформаційного та індустріального суспільства.

4. Поясніть, в чому полягає відмінність між поняттями «суспільство» та «суспільна реальність». Яке з цих понять є більш загальним?

5. Назвіть основні суперечності конкретно-історичного суспільства, що сприяють його саморозвитку.

6. Чому суспільство можна представити у вигляді системи? Аргументуйте свою відповідь.

7. Поясніть, чим суспільна діяльність відрізняється від поведінки людини.

8. Який механізм впливу соціалізації на поведінку людини? Чи потрібно все ж таки тягнутися не до штучно суспільного, а до природного, як постулює, наприклад даоська філософія?

9. Поясніть зміст та зумовленість поняття «виробничі відносини», з яких елементів вони складаються?

10. Охарактеризуйте провідні тенденції розвитку сучасного суспільства.

11. В чому полягає сутність лінійного і нелінійного підходів до розуміння історії?

12. Обґрунтуйте основні тлумачення спрямованості історичного процесу.

Тема 11. Сучасні проблеми цивілізації і культури (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття та критерії суспільного прогресу: філософсько-психологічний вимір.

2. Вплив інформаційного суспільства на вирішення філософсько-психологічних проблем сучасної людини.

3. Типи культури та її цивілізаційні форми: розуміння та перспективи розвитку.

4. Проблема подолання кризи сучасної культури в провідних концепціях XIX-XXI ст.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. У чому полягає сутність суспільного прогресу?

2. Поясніть, що стало передумовою глобалізації світу.

3. У чому полягає сутність основних аспектів філософсько-психологічного розуміння культури.

4. Наведіть приклади проявів соціальної функції культури?

5. Дайте визначення духовної культури, який її основний зміст?

6. Сформулюйте поняття професійної та методологічної культури психолога.

7. Чи існує прогрес у культурі? Відповідь аргументуйте.

8. Здійсніть порівняльний аналіз культури і цивілізації як понять і як конкретно-історичних феноменів.

9. Чому проблема періодизації культурно-історичного процесу переросла у проблему типологізації?

10. Аргументуйте чи можна вважати сучасну цивілізацію одним із етапів розвитку психологічної культури?

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Основні категорії осмислення соціального буття людини.

2. Закони історичного розвитку як філософсько-психологічна проблема.

3. Історична зумовленість взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів. Типи соціальності.
4. Співвідношення індивідного, космічного, природного, духовного та суспільного начала в людському бутті.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Відомо, що протилежність законів буття і соціальних законів носить відносний характер. Окресліть межу абсолютності і відносності у зв'язках «закони Буття-соціальні закони»?
2. У чому проявляється «вторинність» соціальних законів, їх залежність від законів буття.
3. Чому в різні історичні епохи визначаються протилежні відповіді на основні світоглядні питання щодо розуміння взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів ?
4. Які прояви психологічної кризи особистості в сучасному світі?
5. Як співвідносяться космічне і природне в історії філософсько-психологічної думки?
6. Які теорії співвідношення законів Буття і соціальних законів можна віднести до соціологізаторських? Біологізаторських?
7. Чому проблема співвідношення законів Буття і соціальних законів є однією з центральних у філософії психології? Які варіанти її вирішення Вам відомі?
8. Як співвідносяться духовне і суспільне в історії філософсько-психологічної думки?
9. Обґрунтуйте, чому лише з вільними, автономними індивідами пов'язують верховенство суспільного блага суспільства?
10. Чому цілісне уявлення про суспільство неможливе без розуміння специфіки суспільної психології?

Тема 13. Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Мораль як форма суспільної свідомості. Мораль та інституційна регуляція. Особливості формування моральної культури психолога.
2. Економічні, соціальні та духовні передумови становлення правової реальності та права.
3. Проблема взаємозв'язку права і закону у формуванні європейської правової цивілізації.
4. Право як вимір суспільного блага. Право як відповідальність.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чи поширюється регулятивний вплив моралі на професійну, побутову, політичну сферу? На які сфери суспільного життя не поширюється дія моральних принципів?
2. Якими засобами забезпечується виконання моральних норм?
3. Чи існує моральна відповідальність психолога? В яких формах вона може знаходити прояв?

4. У якій сфері суспільного життя діють норми професійної етики психолога?
5. В яких компонентах розкривається зміст професійної етики психолога?
6. Які ознаки, характерні риси моральної культури психолога.
7. Хто чи що визначає стандарти моральної культури психолога.
8. Обґрунтуйте співвідношення понять «моральна культура психолога», «професійна культура психолога»? Проаналізуйте сучасну ситуацію на конкретних прикладах та з'ясуйте, коли українські громадяни є суб'єктами, а коли – об'єктами свого життя.
9. Чому існують різні варіанти розв'язання однієї філософсько-психологічної проблеми?
10. Чи існують суперечності між правами людини і рівнем розвитку суспільної психології?

Тема 14. Філософські проблеми основних напрямків сучасної психології (2 год).

Питання до семінарського заняття:

1. Взаємозв'язок філософії та психології в історичному контексті. Філософські засади психологічних концепцій.
2. Предмет, методи та функції «Філософії психології».
3. Криза психології на початку ХХ століття Загальна характеристика провідних течій у психології.
4. Філософська специфіка окремих напрямків у психології:
 - біхевіоризму;
 - генетичної психології;
 - структурної психології;
 - гештальтпсихології;
 - психоаналізу;
 - психології установки.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Яку роль відіграє психологія у великому синтезі наук ХХІ століття, Обґрунтуйте свою позицію?
2. Які характерні риси сучасної філософії психології?
3. Як рівень розвитку філософської методології впливає на характерні риси основних напрямків психології?
4. Чому Томас Кунн визначає сучасний стан психології та філософії як допарадигмальний? Обґрунтуйте своє відношення до позиції Т.Кунна?
5. Які можливості відкриває для психолога інтроспекція?
6. Як обґрунтовується та співвідноситься в інтуїтивізмі наукове пізнання, сутність, явище, загальна ідея психічної реальності?
7. Обґрунтуйте коло проблем, що складають зміст філософсько-психологічної рефлексії?
8. Які сутнісні ознаки відрізняють психіку людини від психіки тварин.
9. Визначте співвідношення понять «душа» та «дух».

10. Поясніть значення філософії психології для психодіагностичної, психокорекційної та психотерапевтичної діяльності психолога?

5. Завдання для самостійної роботи

Тема 1. Філософія в духовній культурі суспільства

Реферати, есе:

1. Особливості впливу філософії на духовний світ психолога.
2. Особистість філософа (філософія як спосіб життя).
3. Філософія і наукова картина світу (єдність і відмінність).
4. Світоглядна і методологічна функція філософії.
5. Філософія та психологія: спільне і відмінність.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Основні критерії науковості світогляду.
2. Ознаки еkleктизму світоглядної позиції.
3. Головні відмінності між західною і східною парадигмами філософії.
4. Поясніть відношення понять «світовідчуття» та «світорозуміння».
5. Спільні та відмінні ознаки міфологічного та філософського світогляду.
7. Специфіка міфологічного та релігійного світогляду.

Практичні завдання:

1. Який тип світогляду ґрунтується на принципі: «все, що є можливим в уяві, є можливим у реальності»?
2. Здійсніть порівняльний аналіз релігійного та філософського світогляду.
3. Виявіть спільні та відмінні риси філософії та мистецтва.
4. Наведіть приклади матеріалістичних та ідеалістичних міркувань; обґрунтуйте їх матеріалістичний чи ідеалістичний характер.
5. Доведіть, що філософія є методологією наукового пізнання.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії (заняття 1)

Реферати, есе:

1. Натурфілософські уявлення про психіку в контексті арійських та близькосхідних філософсько-теологічних доктрин.
2. Етично-психологічна складова філософії стоїків і значення її для сучасності.
3. Основні положення філософії Парменіда.
4. Філософське вчення софістів.
5. Філософський спосіб життя кініків та скептиків.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Міфологічні передумови виникнення філософської думки у Стародавньому світі.
2. Космоцентрична спрямованість філософії Стародавньої Греції.
3. Радикальні зміни у світогляді при переході від античності до середньовіччя.
6. Філософські джерела натурфілософії Відродження.
7. Соціальна утопія та концепція держави Платона.
8. Феномен коперніканської революції та її вплив на формування наукової картини світу.

Практичні завдання:

1. Уважно прочитайте текст і дайте відповіді на поставлені питання: *«Володарює фатум над смертними і над богами. Нікому не уникнути повелінь неблаганної долі. Нема такої сили, такої влади, яка могла б хоч щось змінити в тому, що призначене богам і смертним. Можна лише покірно схилитись перед долею і скоритись їй».*

Як на Вашу думку, чи існувало у давніх греків на міфологічному рівні поняття про об'єктивну необхідність? Як Ви вважаєте, чи вплинуло міфологічне уявлення про пануючу в світі необхідність на проблематику античної філософії?

2. Поясніть, як Ви розумієте тезу Протагора: «Людина є мірою всіх речей».

3. Прокоментуйте думку Аристотеля про те, що «мудрість полягає у знанні загальних причин і начал».

4. До якого напрямку середньовічної філософії відноситься теза: «у світі існують лише одиничні речі, тоді як загальні поняття є лише іменами умовно розрізняваних видів таких речей»?

5. Поясніть, з чим саме пов'язана назва епохи Відродження, та обґрунтуйте це на прикладі змін у філософському світогляді.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії (заняття 2)

Реферати, есе:

1. Емпіризм і вчення Т. Гоббса про державу і право.

2. Співвідношення права і категоричного морального імперативу в філософській системі І. Канта.

3. Проблема об'єктивності істини в емпіризмі (Ф. Бекон, Дж. Локк).

4. Суб'єктивістська гносеологія Дж. Берклі та Д. Юма.

5. Г.В.Ф. Гегель про роль абсолютної ідеї, особистості та народних мас в історії.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Чому І.Кант виділяв три пізнавальні здатності людини?

2. Як Т. Гоббс аргументує рівність усіх людей та до чого вона може привести суспільство? Наскільки виправданою є думка про панування в стихійно сформованому суспільстві «війни усіх проти усіх»?

3. Чому мистецтво, а не наука, на думку Ф. Шеллінга, є основою філософії?

4. Представники німецької класичної філософії про сутність філософії та її ознаки.

5. Принципи філософії марксизму та зміст матеріалістичного розуміння історії.

6. Основні відмінності між радянським марксизмом і західним неомарксизмом.

Практичні завдання:

1. Прокоментуйте тезу Г. Гегеля: «Пізнання предмета в поняттях означає його пізнання у конкретній тотожності протилежних визначень». Чи можна його застосувати, як метод пояснення психічних явищ?

2. Який вид ідолів, на Вашу думку, є особливо небезпечним для психолога? Чому? Чи існують ці ідоли пізнання в наш час? Аргументуйте свою

відповідь. Яким чином можна відмежувати пізнання, спотворене ідолами, від справжніх знань?

3. Порівняйте між собою найбільш виразні пояснення позицій Ф. Бекона і Р. Декарта та спробуйте з'ясувати для себе, переваги та недоліки кожної з них: «Індукцію ми вважаємо тією формою доведення, яка рахується із даними чуттів, схоплює природу та мчить до практики, майже зливаючись із нею» (Ф. Бекон). «...Досвідні дані про речі часто бувають помилковими..., дедукція ж завжди має доказову силу» (Р. Декарт).

4. Здійснити порівняльний аналіз переваг та недоліків філософсько-психологічних ідей представників німецької класичної філософії?

5. Здійсніть критичний аналіз марксистського трактування свідомості.

Тема 3. Проблеми історії української філософії

Реферати, есе:

1. Своєрідність української філософії в контексті світової культури.

2. Ідеал мудрості у киево-руській філософії.

3. Григорій Сковорода: філософія свободи.

4. Спадщина П. Юркевича у контексті української філософської традиції.

5. Філософія української ідеї у творчості М. Грушевського.

Завдання для самостійного вивчення:

1. З'ясуйте зміст основних особливостей української філософії: естетизму, кордоцентризму, антеїзму, барокальності, схильності до життєвої настанови та морального повчання.

2. Спільне та відмінне в ідеях західно-європейського та українського гуманізму.

3. Етико-моральна проблематика у творчості вчених Києво-Могилянської академії.

4. Проблема взаємозв'язку мислення і мови у філософській концепції О.Потебні.

5. Релігійний екзистенціалізм Л. Шестова: основні ідеї.

6. Актуальність ідей В. Вернадського для сучасного етапу психології і філософії.

7. Характерні особливості розвитку української філософії ХХ століття.

Практичні завдання:

1. Посилаючись на конкретні приклади із життя та на явища культури, спробуйте пояснити таку особливість українського світосприйняття, як естетизм та сентиментальність. Чому українська філософська думка не мала чіткого розмежування із літературою, історіографією, мистецтвом?

2. Проілюструйте прояв основних особливостей української філософії (антеїзму, екзистенційності, кордоцентризму) в ідеях Г. Сковороди. Розкрийте значення цих ідей для українського сьогодення.

3. Ознайомившись із ідеями П.Куліша, що лягли в основу концепції «хуторянської України», визначте наскільки подібні погляди: а) були співзвучні часу; б) відповідають українському менталітету; в) прийнятні в наш час.

4. Ознайомтесь із поглядами Г.Сковороди на властивості людини та її життєву долю: «Неможна знайти щастя поза собою, істинне щастя перебуває всередині нас. Безперервно думай, щоб пізнати себе. І оце-то є молитва, тобто

розпалювання твоїх думок до цього. Це - крик твій, крик таємний... Оце і є бути щасливим — пізнати, знайти самого себе». Як осмислює Г.Сковорода найважливіші умови досягнення людиною її життєвого щастя? У чому саме полягає це щастя? Що спонукає людську душу прагнути дістатись до вічного?

5. Уважно вчитайтесь у наведені фрагменти і визначте, прихильником яких філософів був Д. Донцов. Якою мірою можна вважати його міркування виправданими? Оцініть їх історичну і сучасну значущість. «Щоб успішно поборювати зовнішні напасті й розривну роботу сил організму зсередини, мусить член провідної касты вміти сам не піддатися ніяким шкідливим впливам, які підточували б, ослабили або знищили його основну чесноту — його мужність... Бути невблаганним і твердим до себе, щоб бути невблаганним і твердим до ворожих спільнот зовнішнього світу і власної спільноти» (Д.Донцов).

Тема 4. Проблеми сучасної філософії (заняття 1)

Реферати, есе:

1. Ірраціоналізм як основоположний напрямок в некласичній філософії.
2. Проблема людини в екзистенціальній філософії.
3. Діалектика свободи та відповідальності в філософії екзистенціалізму.
4. Несвідоме і масова свідомість в неофрейдизмі.
5. Вчення Е. Фромма про зміни типів соціального характеру в суспільно-історичному розвитку.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Ознайомтеся з основними тенденціями некласичної філософії кінця ХІХ століття.
2. Обміркуйте, чому страх смерті, згідно екзистенціалізму, - це спосіб наближення людиною до справжнього існування.
3. Основні ідеї антропології М. Шелера.
4. Зміст критики фрейдизму у концепції Е. Фромма.
5. Основні ідеї праці А. Шопенгауера «Світ як воля і уявлення».
6. Сутність концепції інтуїтивного пізнання А. Бергсона.

Практичні завдання:

1. Продовжіть думку «Основними науковими відкриттями ХІХ-ХХ ст., які змусили філософію переосмислити коло своїх проблем стали...». Аргументуйте відповідь.
2. Наведіть життєві ситуації, в яких можна застосувати філософські положення С. Кьєркегора про істинно людський шлях до парадоксу і абсурду.
3. Як Ви розумієте тезу Ж.-П. Сартра: «Людина, засуджена до свободи, покладає тяжкість усього світу на свої плечі»?
4. Порівняйте наступні два висловлювання російського філософа М.О. Бердяєва:
 - «Техніка є виявленням сили людини, її царської позиції в світі. Вона свідчить про людську творчість і винахідливість і покликана бути цінністю і благом».
 - «У світі техніки людина перестає бути приземленою, оточеною рослинами і тваринами. Вона живе в новій металевій дійсності, дихає іншим, отруєним повітрям. Машина убивчо діє на душу... Сучасні колективи - не

органічні, а механічні... Техніка раціоналізує людське життя, але раціоналізація ця має ірраціональні наслідки».

Що тривожить мислителя, який оспівав людську свободу, що дозволила створити світ машин? Що означає «ірраціональні наслідки» раціональної діяльності людини? У чому їх небезпека?

5. Зробіть мультимедійну презентацію на тему «Людина-світ» в некласичній філософії».

6. Скласти таблицю «Порівняльний аналіз переваг та недоліків філософсько-психологічних ідей представників сучасної філософії».

Тема 4. Проблеми сучасної філософії (заняття 2)

Реферати, есе:

1. Неопозитивістські версії розвитку наукового знання.
2. Наукова революція і концепція зміни парадигм Т. Куна.
3. Історичні варіанти осмислення мови в філософії ХХ століття.
4. Філософська герменевтика Х.-Г. Гадамера.
5. Релігійна філософія томізму та неотомізму: порівняльний аналіз.
6. Методологічні, теоретичні та природничі основи психології. Принципи філософії психології.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Сутність механістичного еволюціонізму Г. Спенсера. 3. Розкрийте значення технократизму та його критики.
4. Проблема критерію істинності наукового знання та сутність принципу верифікації у позитивістській гносеології.
5. Як співвідносяться між собою позитивізм, неопозитивізм та постпозитивізм? Аргументуйте відповідь.
6. Чому представники філософії лінгвістичного аналізу (Дж. Мур, Л. Вітгенштейн) вважають, що філософські проблеми виникають в результаті нерозуміння логіки природної мови, слововжитку? Чи так це? Знайдіть способи спростування даної тези, а також дійсні смисложиттєві основи філософських проблем.
7. Наведіть аргументи «за» і «проти» конвенціоналістської концепції істини.
8. У чому відмінність понять «модернізм» та «постмодернізм»? Наведіть приклади.

Практичні завдання:

1. Спробуйте заповнити таблицю:

Основні напрями сучасної філософії або філософії психології

Напрями	Проблеми	Представники

2. На думку американського філософа Ч. Пірса - представника прагматизму, «істина це - те, у що ми віримо».

- Що таке прагматизм?

- Які основні його положення?

- Як з ним пов'язаний вислів Ч. Пірса? Висловіть своє ставлення до прагматизму.

3. Спробуйте схематично відобразити основні напрямки позитивістської філософії.

4. Зробіть мультимедійну презентацію на тему «Філософія та психологія в ХХ столітті».

5. Обгрунтуйте оцінку теорії З. Фрейда за допомогою фрагментів з праці Е.Фрома (послідовника З. Фрейда): «... У чому полягає головна відмінність між: психологічним підходом, розвинутим нами, і точкою зору Фрейда? Перша відмінність полягає в тому, що ми вважаємо людську природу обумовленою головним чином історично, хоча і не применшуємо значення біологічних факторів... Наступна важлива відмінність тісно пов'язана з попередніми. Фрейд, виходячи із своєї орієнтації на інстинкти і свого глибокого переконання у порочності людської природи, схильний пояснювати всі ідеальні мотиви людини як породження чогось «негідного». Ми вважаємо, що такі ідеали, як істина, справедливість, свобода можуть бути дійсними прагненнями людини. Ці ідеали не метафізичного характеру, а коріняться в умовах людського життя, і їх можна аналізувати з цієї точки зору».

Як вирішується проблема співвідношення біологічного і соціального в людині в психоаналізі і неофрейдизмі? Як розглядається ними природа несвідомого? В чому можна вбачати найбільші вади фрейдизму? Якою мірою, на вашу думку, слід враховувати та використовувати вчення З.Фрейда в поясненні явищ протиправної злочинної поведінки? Наведіть конкретні приклади.

Тема 5. Філософські проблеми буття

Реферати, есе:

1. Сучасна наука про рівні і форми буття.

2. Буття як динамічна цілісність.

3. Значення онтології в підготовці майбутніх юристів.

4. Сучасна наукова картина світу: проблеми та альтернативи.

5. Теорія відносності про час і простір.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Проблема субстанції в історії філософії.

2. Культурно-історичний час і простір.

3. Сутність ідеалістичної концепції буття.

4. Поясніть зміст матеріалістичної концепції буття.

5. Онтологічний зміст вчення В. Вернадського про ноосферу.

6. Розгляньте співвідношення понять: «дух», «душа», «психіка», «свідомість».

7. Що означає положення про те, що свідомість не лише відображає світ, але й створює його?

8. Проаналізуйте взаємозв'язок індивідуальної та суспільної свідомості.

9. Суттєві ознаки свідомості людини та її принципова відмінність від інтелекту тварин.

10. У чому полягає взаємозв'язок свідомості і мови? Які філософські школи вважають цю проблему головною?

Практичні завдання:

1. Поясніть, якою філософською традицією можна пояснити наведене нище окреслення філософського змісту поняття буття та розуміння хибного та істинного, що його дав Аристотель: «Казати про суще, що його немає, або про не-суще, що воно є, - значить казати хибне; а казати, що суще є, а не-суще не є, - значить казати істинне». Аргументуйте свою відповідь.

2. Поміркуйте, чому виникла потреба переходу від класичного розуміння буття до неklasичного.

3. Порівняйте приведені нижче позиції Б.Спінози та Дж.Берклі щодо субстанції. В якому відношенні перебувають вони між собою (протилежності, тотожності, взаємодоповнюваності тощо)? Обґрунтуйте Вашу думку.

«Під субстанцією я розумію те, що існує саме в собі і постає саме через себе, тобто те, постання чого не потребує постання іншої речі, з якої воно повинно було б утворитися» (Б.Спіноза).

«Немає субстанції, крім духу чи того, хто сприймає... Не може бути немислячої субстанції або немислячого субстрату цих ідей» (Дж.Берклі).

4. Поясніть, чому в сучасній філософії буття постає як вища цінність та предмет моральної відповідальності людини за свої дії.

5. Як Ви прокоментуєте онтологічні складові знаменитої фрази В. Шекспіра: «Бути чи не бути? Ось у чому питання!»?

Тема 6. Філософські проблеми пізнання (заняття 1)

Реферати, есе:

1. Поняття пізнання та його види.

2. Основні принципи сучасної гносеології.

3. Пізнання як вид духовної діяльності.

4. Діалектика об'єкта та суб'єкта пізнання як проблема сучасної гносеології.

5. Проблема гносеологічного образу в сучасній теорії пізнання.

Завдання для самостійного вивчення:

1. З'ясуйте, у чому полягає основне питання гносеології, і чому воно має саме такий зміст.

2. Історична еволюція гносеологічних уявлень про об'єкт та суб'єкт пізнання?

3. Чому пізнавальне відношення суб'єкта має суспільно-історичний характер?

4. Що таке гносеологічний образ, які його основні характеристики?

5. У чому полягає діалектика чуттєвого та раціонального в пізнанні?

6. Охарактеризуйте зміст та специфіку основних форм наукового пізнання.

7. Що таке агностицизм. Які його історичні форми?

Практичні завдання:

1. Яке трактування джерел пізнання поділяється автором: «Вище знання – природжене знання. Нижче знання – придбане навчанням. Ще нижче – знання придбані в підсумку подолання труднощів» (*Конфуцій*).

2. Прочитайте текст і дайте відповіді на поставлені питання: «.. починаючи міркувати про людську особистість, ми відразу відчуваємо, яку фундаментальну роль виконує пізнання в її житті. Засадою всього нашого духовного життя слугує унікальна здатність пізнання на всіх його ієрархічних сходинках - від простого ознайомлення до проникнення в сутність явищ - прилучення до всього іншого світу. Всі наші бажання і прагнення, наші радощі й скорботи, наша любов та ненависть передбачають наявність пізнання, усвідомлення об'єкта наших бажань, прагнень, любові, знання про нього, розумного сприйняття".(Д. фон Гільдебранд).

Оцініть особливості пояснення феномена пізнання у наведеному твердженні. Якими специфічними рисами людини та людської життєдіяльності тут пояснюється її пізнавальна здатність? На що воно спрямоване?

3. Які аргументи Ви можете навести для обґрунтування тези: «Світ пізнаваний». Як із цим твердженням поєднати відомий парадокс процесу пізнання: чим більше ми знаємо, тим більшою є межа між знанням та непізнаним?.

4. Визначте, з яким філософським напрямом пов'язана наступна теза: «Знання людини ніколи не досягають більшого, ніж дають йому відчуття. Усе, що недоступно відчуттям, недоступно і для розуму» (К.Гельвецій).

5. Яка гносеологічна позиція відстоюється філософом: «Усі думки і дії нашої душі випливають із її власної сутності і не можуть бути їй повідомлені... почуттями» (Г. Лейбніц). Аргументуйте свою відповідь.

Тема 6. Філософські проблеми пізнання (заняття 2)

Реферати, есе:

1. Проблема істини в пізнанні. Основні концепції істини та їх оцінка.
2. Істина та життєва правда.
3. Проблема критеріїв істини в сучасній філософії.
4. Взаємозв'язок логіки та інтуїції, пояснення та розуміння в пізнанні.
5. Діалектика істини та омани в сучасній філософії.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Завдяки яким своїм суттєвим характеристикам саме практика є основним критерієм істини?
2. Що означає конкретність істини і чим вона зумовлена?
3. У чому полягає діалектика абсолютного і відносного в об'єктивній істині?
4. Співвідношення класичних та сучасних гносеологічних уявлень про істину.
5. З'ясуйте, чому омана є постійним супутником істини в процесі пізнання.
6. Порівняйте зміст понять «істина» та «правда».

7. Аналітичні та практичні шляхи встановлення істини.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте гносеологічну позицію автора: «Що істинно, те абсолютно істинно саме по собі; істина тотожно єдина, чи сприймають її в судженнях люди або чудовиська, ангели або боги... Навіть якби всі підвладні тяжінню маси зникли, закон тяжіння тим самим не знищився б, але просто залишився б за межами можливого застосування» (Е.Гуссерль).

2. «І яке мірило істини може бути ясніше і вірніше, як не сама істинна ідея? Як світло виявляє і саме себе, і навколишню тьму, так і істина є мірило і самої себе, і хиби» (Б.Спіноза). Чи згодні Ви з філософом? Обґрунтуйте свою думку.

3. Дайте визначення поняття «об'єктивна істина». Чи можлива істина за межами існування суб'єктів пізнання? Аргументуйте свою відповідь.

4. На яку особливість пізнання звертав увагу Ф. Бекон, стверджуючи, що «Істина – донька Часу, а не Авторитету»?

5. Прочитайте текст і дайте відповіді на поставлені питання: «.. *Поняття істини безпосередньо прикладається не до речей, але до знань про предмети, що перебувають в мисленні... Але якщо розглядати відношення мислення до речей з позиції його основ, то доведеться заявити, що істина скоріше вміщена в речі, ніж у мислення. Коли я стверджую, що щось існує, то це буде істинним лише завдяки тому, що це існує в реальності... Онтологічна істина... значить лише те, що суще та істина взаємоперетворювані...*» (Е. Жільсон) Спробуйте пояснити своїми словами співвідношення логічної та онтологічної істини. Як би ви прокоментували твердження про те, що істина вміщена в речі?

Тема 7. Проблеми філософської методології (заняття 1)

Реферати, есе:

1. Основні етапи становлення філософської методології.

2. Зміст та структура методологічного знання.

3. Специфіка філософської методології.

4. Філософсько-методологічні основи психології.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Філософська методологія та методи конкретно-наукового пізнання.

2. Докласичний та класичний етапи розвитку філософської методології.

3. Поляризація емпіристського індуктивізму та раціоналістського дедуктивізму в класичній методології.

4. Основи діалектики як методологічного вчення: принципи, закони та категорії.

5. Історичні форми діалектики та їх сучасне переосмислення.

6. Діалектична та метафізична картини світу.

Практичні завдання:

1. Обґрунтуйте переваги та вади індуктивістської та дедуктивістської методології.

2. Поясніть діалектичну сутність права як засобу гарантування суб'єктивної свободи для кожного шляхом її нормативного обмеження для всіх.

3. У чому, на Вашу думку, полягає діалектика співвідношення принципу всезагального зв'язку та принципу розвитку? Чим зумовлена їхня кореляція?

4. Розкрийте зміст діалектики сутності та явища, форми і змісту, одиничного та загального, необхідного та випадкового в процесі динаміки правових явищ. Наведіть приклади.

5. Виявіть ознаки догматизму у методології психології. Проаналізуйте позитивну та негативну сторони такої методології.

Тема 7. Проблеми філософської методології (заняття 2)

Реферати, есе:

1. Причини та наслідки кризи класичної філософської методології.

2. Некласична та постнекласична методологія: порівняльний аналіз.

3. Основні методологічні парадигми сучасності.

4. Синергетика та діалектика як наукові методи психології.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Зміст методологічних принципів релятивності та нелінійності.

2. Поняття «людиномірності світу» у некласичній та постнекласичній методології.

3. Індетермінізм та статистичний підхід у сучасній картині світу.

4. Неопозитивістська та постпозитивістська методологічні концепції.

5. Феноменологія та герменевтика.

6. Екзистенціалізм та постмодернізм як реакція на позитивістську методологію.

7. Теорія самоорганізації та концепція глобального еволюціонізму.

Практичні завдання:

1. Визначте, з яким історичним етапом розвитку науки пов'язана наступна методологічна позиція: «методи пізнання є залежними від гносеологічних установок суб'єкта, а не детермінуються самим досліджуванним об'єктом». Обґрунтуйте свою відповідь.

2. Поясніть зміст методологічного принципу інтерсуб'єктивності. Проілюструйте його застосування для пояснення механізмів динаміки наукових знань та громадської думки.

3. Як з точки зору принципів самоорганізації (зокрема, принципу взаємообмеження свобод) можна пояснити стихійне (природне) унормування людських стосунків?

4. Поясніть зміст статистичного підходу до тлумачення закономірних зв'язків. Наведіть приклади.

5. Проаналізуйте можливі перспективи розвитку філософської методології. Обґрунтуйте свою позицію.

Тема 8. Сучасна філософська антропологія (заняття 1)

Реферати, есе:

1. Філософська антропологія як галузь наукового дослідження.
2. Людиномірність періодизації історико-філософського процесу.
3. Особливості трактування людини у філософії стоїків і Сократа.
4. Нове бачення людини у релігійній філософії Августина Аврелія.
5. «Антропологічна криза» на межі XIX-XX століть та її історичні наслідки.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Філософська антропологія як філософське вчення про творення людиною себе («повернення людиною до себе істинного»).
2. Філософська антропологія як провідний напрям сучасної філософської думки.
3. Зміст і завдання філософської антропології.
4. Проаналізувати відмінності дуалістичного та моністичного підходів до визначення біологічно-соціальної природи людини.
5. Фундаментальні виміри людського буття.
6. Основні типи філософських моделей людини.
7. Базові передумови самотворення: свобода, ідентичність, автентичність.
8. Синтез поглядів на людину у філософії постмодерну.
9. Характеристика «життєвого світу людини».
10. Обґрунтувати основні риси образу людини у філософії екзистенціалізму.

Практичні завдання:

1. «Середньовіччя визначало сутність людини під двома кутами зору. З одного боку, вона була Божою істотою, підлеглою Богові і під його владою, але, з другого, вона ж — носій образу і подоби Божої, безпосередньо пов'язана з ним і покликана до вічного життя. Абсолютно менша від Бога, однак безумовно більша за будь-яку істоту... Зміна картини світу поставила місце людини у світі під знак запитання. Людина опиняється "десь", у місці щораз випадковому.

Новий час намагається витягнути людину з центру буття. Для цієї доби людина вже не ходить більше під Богом, який з усіх сторін обіймає світ; людина тепер автономна, вільна робити, що бажає, і йти, куди заманеться. — однак і вінцем творіння вона вже більше не є, стала лише однією з частин світобудови. Новий час, з одного боку, підносить людину - за рахунок Бога, проти Бога; з другого боку, з геростратовою радістю він робить її часткою природи, яка в принципі не відрізняється від тварини і рослини». (Р.Гвардіні)

З чим пов'язує видатний мислитель XX століття Р.Гвардіні зміну положення людини у світі? Як на Вашу думку, яке місце відводиться людині у XXI столітті?

2. Співставте, порівняйте тексти видатних діячів Відродження і Реформації, прослідкуйте ідейний перехід від антропоцентризму до критичного бачення ролі людини у світі.

Піко делла Мірандола: «О чудове і величне призначення людини, якій дано досягти того, чого вона прагне, і бути такою, якою вона хоче! Тварини з утроби матері виходять такими, якими їм призначено

залишитися назавжди... Тільки людині дав батько насіння і зародки, що можуть розвиватися по-всякому. Який буде за ними догляд, такі вони принесуть квіти і плоди... Ти лише один, не стримуваний ніякою вузькістю меж, своєю сваволею окреслиш межі тієї природи, в чії руки я віддав тебе. Посеред світу поставив я тебе, щоб тобі легше було проникнути поглядом у навколишнє. Я створив тебе істотою не небесною, але і не земною, не смертною, але і не безсмертною, щоб ти, далекий від обмежень, сам собі зробився творцем і сам викував остаточно свій образ. Тобі дано можливість опуститися до рівня тварини, але також і можливість піднятися до рівня істоти богоподібної — винятково завдяки твоїй внутрішній волі».

Еразм Роттердамський: «Ви не повірите, яку розвагу, яку потіху, яке задоволення роблять щодня люди богам! Тверезі передполудневі години боги звикли присвячувати вислуховуванню людських суперечок і обітниць, але коли, хлиснувши нектару, вони втрачають цікавість до предметів важливих, то забираються вище, на небо, і відтіля дивляться вниз. Немає видовища приємнішого! Боже безсмертний, що за вистава ця блазнівська метушня дурнів!.. От чоловік, що сохне за якоюсь жіночкою і тим сильніше закохується, чим менше має взаємності. Ось інший бере собі посаг, а не дружину... Цей запихає собі в горлянку все, що лише вдасться роздобути, хоча, може бути, незабаром йому доведеться голодувати. Цей нічого не знає приємнішого, ніж сон і дозвілля. Є й такі, які вічно галасують і хвилюються з приводу чужих справ, своїми ж зневажаються. Інший — увесь у боргах, а вважає себе багатієм... Цей заради малого і зрадливого прибутку нишпорить морем, довіряючи хвилям і вітрам своє життя, що не можна купити ні за які гроші... Знайдуться і такі, які вбачають зручний шлях до збагачення в тому, щоб прилеститися до самотніх дідків, у той час як інші, прямуючи до тієї ж мети, зваблюють багатих бабусь. Яка потіха для богів, коли і тих і інших буває обдурюють ті, яких вони хотіли надути...»

Блез Паскаль: «Що ж за химера - людина? Яке небачене, яке чудовисько, який хаос, яке поле суперечностей, яке диво! Суддя усіх речей, безглуздий земний хробак, хоронитель істини, стічна яма сумнівів та помилок, слава та сміття Всесвіту. Хто розплутає цей клубок? Дізнайся ж, гордовита людино, що ти – парадокс для себе самої. Примирися. безсилий розум! Замовкни, безглузда природо! Дізнайся ж, що людина є нескінченно вищою від людини!»

Як, на Вашу думку, став можливим перехід від героїв Д. Аліг'єрі і Ф.Петрарки до Гамлета (В.Шекспір) і Дон Кіхота (М. Сервантес). Для аналізу використовуйте судження видатного кінорежисера ХХ ст. М.Козінцева:

«Велич Сервантеса і Шекспіра була в тому, що, побачивши всю на марність гуманістичних ілюзій, вони змогли – один у трагедії, другий у комедії – не тільки показати всю надмірність цих ілюзій, але й не загубити віри в людину».

3. «В історії, яка нараховує майже десять тисяч років, ми є першим поколінням, в якому людина повною мірою усвідомила свою власну

проблемність. Я маю на увазі те, що вона вже не знає себе самої і усвідомлює це». (М.Шелер)

Прокоментуйте наведене міркування. Як Ви думаєте, які чинники життя та історії призвели до того, що людина перестала себе знати й розуміти? Як із цим пов'язана проблематичність людського буття?

4. «Ми – люди ХХ століття, і нам не відійти від глобальних його проблем. А це, перш за все, проблема сучасного варварства, здичавіння. Це загроза «вічного спокою», тобто можливість вічного перебування у стані ні добра, ні зла, ні буття, ані небуття. Просто ніщо...

Скарби культури тут не гарантія. Така катастрофа може статися до атомної. Бо культура – не сукупність готових цінностей і продуктів, що лише чекають ужитку та усвідомлення. Це здатність і зусилля людини бути, таке володіння живими розрізненнями, що безперервно, знову і знову відновлюється і розширює свої межі». (М.Мамардашвілі)

Чим байдужість і духовна інертність загрожує людству? Чому саме ці почуття, на думку філософа, є найбільшим і найстрашнішим ворогом людини?

5. «Тепер, коли ми навчилися літати у повітрі, як птахи, плавати під водою, як риби, нам не вистачає лише одного: навчитися жити на землі, як люди». (Б.Шоу)

Як Ви можете прокоментувати це твердження? Обґрунтуйте його. Як Ви розумієте вираз: «жити, як люди»? Чому, на Вашу думку, людині необхідно вчитися бути людиною?

Тема 8. Сучасна філософська антропологія (заняття 2).

Реферати, есе:

1. Цінності людини і людина як цінність.
2. Переоцінка цінностей як особиста і суспільна проблема.
3. Духовно-практичний вимір життя як процес людинотворення.
4. Життя і смерть: етико-філософська рефлексія.
5. Роль особистості в історії.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Антропосоціогенез та його системний характер.
2. Категоріальні виміри людського буття.
3. Потреби, інтереси та ціннісні орієнтири людини.
4. Гуманістичний ідеал людяності і неминуща цінність людського життя.
5. Проблема призначення та покликання людини: особистісний та суспільний вимір.
6. Проблема співвідношення біологічного і соціального в людині.
7. Феномен людської особистості та проблема її онтологічного статусу.
8. Сутнісні характеристики феномену людини.
9. Людська свідомість і її властивості.
10. Біологія і культура в генезі людини.

Практичні завдання:

1. «Особистістю не народжуються, а стають, розвиваючись; і не стихійно, автоматично, а в процесі активної цілеспрямованої діяльності, в першу чергу, у зв'язку з готовністю і здатністю до індивідуального самовизначення, самостійного вибору і рішення. Людина стає особистістю постільки, оскільки вона здобуває свою духовну, перш за все моральну свободу». (Л.А. Коган)

У чому відмінність між поняттями «індивідуальність» та «особистість»? Як Ви розумієте вираз «здобуття духовної, перш за все моральної свободи» людиною? Чому саме моральна свобода виступає передумовою формування особистості?

2. «У Новий час невір'я перестало бути підозрілим і провокаційним, а віра, зі свого боку, втратила місіонерську переконливість і колишню нетерпимість. В цій еволюції вирішальний удар був нанесений сталінізмом: при спробі стерти з пам'яті все, пов'язане з християнством, раптом стало до болю зрозуміло, що всі ми, віруючі й безбожники, богохульники і святоші, належимо до тієї самої культури, яка сягає коренями у християнське минуле, без якої ми були б лише безтілесними тінями, резонерами, котрі розгубили свій словниковий запас, апатридами духу». (М.Кундера)

Що виступає передумовою сприйняття й оцінки людиною оточуючого світу? Для чого людині мати причетність, укорінення в певній культурі, культурній традиції? Яким чином, на Вашу думку, християнство вплинуло на сучасне життя? Які символи, образи сформувало, які цінності і чесноти прищепило?

3. Ознайомтеся із запропонованим текстом класика української літератури В. Самійленка та дайте відповіді на поставлені питання:

Якби знаття, що треба жить
І сподіватись, і бажати,
Прожив би так, щоб кожду мить
Для цілі одної віддати,
Щоб і хвилини не згубить.
Якби знаття, що треба жить.
Якби знаття, що все дарма,
Що в русі вічного створіння
Мети ніякої нема,
Навіщо радощі й боління,
Навіщо нам і жизнь сама...
Якби знаття, що все дарма?

Від чого, на Вашу думку, залежить умова формування сенсу життя? Яким чином концепція світоустрою впливає на моделювання людиною самої себе? Для чого людині планувати, творити, вибудовувати своє майбутнє?

4. «... коли я кажу, що цінності ведуть або притягають людину, то в цьому мається на увазі, що у людини завжди є свобода: свобода робити вибір між прийняттям і відторгненням того, що пропонується, тобто між тим, чи здійснити потенційний смисл (життя), чи залишити його нереалізованим.

Однак слід усвідомити, що у людини не існує такої речі, як моральний потяг, або навіть релігійний потяг в тому сенсі, який мається на увазі, коли говорять, що людина детермінована базовими інстинктами. Людина не має вихідної схильності до моральної поведінки; у кожному конкретному випадку вона вирішує вчиняти морально. Людина вчиняє так не для того, щоб задовольнити моральний потяг і мати спокійну совість, вона вчиняє так заради справи, якій вона себе присвятила, або заради людини, яку вона кохає, або заради свого Бога. Якщо ж вона дійсно веде себе морально, щоб мати спокійну совість, вона стає фарисеєм¹ і перестає бути справжньою моральною особистістю. Я думаю, що навіть святі не піклувалися про щось інше, окрім як про служіння Богу, і я не думаю, що вони коли б то не було ставили собі за мету бути святими. Якщо б таке сталося, вони стали б скоріше перфекціоністами², аніж святими. Звичайно, «спокійна совість – найкраща подушка», як стверджує німецька приказка; але справжня моральність є дещо більше, ніж снодійне або транквілізатор³». (В.Франкл)

Що, на Вашу думку, змушує людину вчиняти морально? Чи може людина вирішити і послідовно реалізовувати у життєдіяльності високоморальну «правильну» поведінку протягом усього життя? Якою має бути, на Ваш погляд, мотивація вчиняти морально?

5. «Людина – це єство, що спрямоване до майбутнього й усвідомлює, що воно проектує себе у майбутнє. Людина – це перш за все проект, що переживається суб'єктивно, а не мох, не пліснява і не цвітна капуста. Нічого не існує до цього проекту, немає нічого на небі, і людина стане такою, яким є її проект буття... Якщо існування дійсно передує сутності, то людина є відповідальною за те, чим вона є. Отже, перш за все екзистенціалізм віддає кожній людині у владарювання її буття та покладає на неї повну відповідальність за існування». (Ж.-П. Сартр)

Що б Ви відзначили, як новий момент філософської рефлексії у міркуваннях Ж.-П.Сартра? Від чого залежить і чим обумовлюється відповідальність людини?

Тема 9. Метафізика і феноменологія в сучасній філософії

Реферати, есе:

1. Специфіка причинно-наслідкових зав'язків в гуманітарних і прикладних науках.
2. Категорії «можливість» і «дійсність» в історії філософії.
3. Сучасні концепції прогресу
4. Види детермінізму і індетермінізму щодо дослідження психічних явищ.
5. Історична роль феноменології як методу пізнання в історії психології.
6. Історична роль метафізики як методу пізнання в історії психології.

¹ Фарисей – у Стародавній Іудеї – послідовник релігійно-політичної течії, що виражала інтереси заможних юдеїв і відзначалася фанатизмом та надмірною увагою до зовнішніх проявів релігійності. У переносному значенні дане слово вживається для означення лицемірної людини, ханжі.

² Перфекціонізм – вчення про здатність людини до і всього людства до вдосконалення.

³ Транквілізатор – лікарський препарат, що знімає нервову збудженість, діє заспокійливо.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Проблема детермінації психічних явищ як методологічна проблема.
2. Загальна характеристика синергетичної детермінації.
3. Загальна характеристика детермінації у квантовій механіці.
4. Наведіть приклади застосування законів і категорій діалектики до пояснення особливостей свідомості або розвитку суспільної свідомості в сучасному соціумі.
5. Основні ідеї праці Е.Фромма “Втеча від свободи”.
6. Проблема насильства в суспільному розвитку.
7. Історія як прогрес свободи, справедливості і права.
8. Єдність і суперечливість світової історії.
9. Світовий розвиток як результат предметно-практичної, цілеспрямованої діяльності людей.
10. Методологія психології та методологія філософії: загальне і особливе, порівняльна характеристика.

Практичні завдання:

1. Обґрунтуйте діалектичний характер процесу пізнання людиною світу. Наведіть приклади вияву законів діалектики у процесі руху від незнання до знання.
2. Наведіть приклади наявності метафізичних елементів у правових поняттях. Обґрунтуйте можливість застосування метафізичного методу у правових дослідженнях.
3. Опишіть діалектичні зв'язки таких правових явищ як злочин і покарання. Назвіть конкретні принципи, закони і категорії діалектики, які проявляються у їх взаємодії.
4. Обґрунтуйте можливість застосування положень синергетики у дослідженні суспільних явищ. Наведіть приклади суспільних процесів, які можна описати конкретними категоріями синергетики, та продемонструйте як це зробити.
5. Продемонструйте механізм дії законів діалектики у дослідженні обставин в юридичній справі, відшукавши протилежності, суперечності та їх подолання у процесі встановлення істини.

Тема 10. Філософські проблеми суспільства

Реферати, есе:

1. Соціальна філософія про актуальні проблеми сучасного вивчення суспільства.
2. Соціальний простір і час: основні закономірності розвитку.
3. Значення ЗМІ у становленні базових ідей в суспільстві.
4. Проблема суб'єкта і об'єкта історії: підходи до аналізу.
5. Роль історичної пам'яті у здійсненні історичного процесу.
6. Інтернет і глобалізація.
7. Шляхи вирішення глобальних світових проблем.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Що відрізняє суспільство як систему від інших систем?
2. Чому протиріччя природної та культурної організації людини можна назвати джерелом розвитку суспільства?

3. Визначте, яких якостей надає людині сучасне суспільство. Чи залежить суспільство від людини?

4. Як змінюється суспільство під впливом впровадження нанотехнологій?

5. Поясніть, що таке віртуальна реальність. Чи може вона повністю, суттєво замінити дійсність?

6. Подумайте, чи може правник ефективно виконувати свої професійні обов'язки, не маючи навичок комунікацій з іншими людьми? Відповідь обґрунтуйте.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте твердження: соціальна філософія займається не лише тим, що є, але і тим, що має бути.

2. На прикладах реальних подій життя і професійної діяльності охарактеризуйте основні моменти співвідношення людини і суспільства.

3. «Прогресувати можемо лише ми, людські індивіди, і ми можемо робити це захищаючи та посилюючи ті демократичні інститути, від яких залежить свобода» (К. Поппер).

Як Ви вважаєте, яку позицію займає автор у питанні про співвідношення людини і суспільства? Чи згодні Ви з його думкою?

4. Яким чином, на Вашу думку, осмислення історії може допомогти людині пізнати саму себе? Обґрунтуйте Вашу думку, за допомогою посилань на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності.

5. Поясніть, про який «кінець історії» веде мову Ф. Фукуяма. На якій філософській концепції ґрунтується його висновок?

6. Як Ви розумієте вислів: «Історія мала б дуже містичний характер, якби «випадковість» не відігравала ніякої ролі»?

7. Розкрийте зміст судження: «Люди самі створюють свою історію, але вони створюють її не так, як їм заманеться...».

8. Розкрийте зміст вислову: «Кожний прогрес в органічному розвитку є разом з тим і регресом».

9. Розкрийте та обґрунтуйте зміст тези: «Чим досконаліша демократія, тим ближче момент, коли вона стає непотрібною».

10. Поясніть, про який «кінець історії» веде мову Ф. Фукуяма. На якій філософській концепції ґрунтується його висновок?

Тема 11. Сучасні проблеми цивілізації і культури

Реферати, есе:

1. Культура, контркультура, квазікультура.

2. Культура як духовно-матеріальне джерело прогресу людства.

3. Філософія культури і парадигми філософського мислення.

4. Вітчизняна філософія психології: діалектика національного і загальнолюдського.

5. Кризові явища та народження нової культури.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Назвіть витоки, рушійні сили та чинники суспільного прогресу.

2. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що науковий прогрес обмежує свободу людини?

3. Окресліть існуючі підходи до тлумачення інформаційного суспільства.

4. Виділіть позитивні та негативні наслідки глобалізації?

5. Якими, на Вашу думку, повинні бути міжкультурні зв'язки за умов глобалізації сучасного культурно-історичного процесу?

6. Як співвідносяться культура і природа людини?

7. Назвіть причини загострення питання про культуру наприкінці ХІХ – у ХХ ст.?

8. Як Ви розумієте «елітарність» культури?

9. Проаналізуйте головні тенденції розвитку культури наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

10. Порівняйте позитивні оцінки цивілізації з негативними, спробуйте зробити самостійні, але аргументовані висновки.

Практичні завдання:

1. Окресліть морально-психологічні наслідки науково-технічного прогресу в контексті юридично-правової їх оцінки.

2. Дайте визначення поняттю «глобалізація». Яке значення вкладають в це поняття такі дисципліни як економіка, соціологія, історія, культурологія та соціальна філософія?

3. Чи згодні Ви з тим, що цивілізація має соціальний характер, а культура індивідуальний? Чи може технічний прогрес негативно впливати на розвиток культури? Наведіть приклади.

4. Як Ви вважаєте, чи може існувати людина і суспільство поза тим, щоб впливати на середовище, змінювати його? Визначте заходи, що сприяли б уникненню найперших загроз сучасному людству.

5. Відомий французький просвітник Ж.-Ж. Руссо писав: «Наші душі розбещувалися по мірі того, як вдосконалювалися наука та мистецтво. Вони обвивають гірляндами квітів пута, що накладаються на людей, заглушають природне почуття свободи».

Як Ви вважаєте, чим могла бути викликана така негативна оцінка культури? Чи згодні Ви з тим, що розвиток науки і мистецтва негативно позначається на стані культури та моралі? Чи погоджуєтесь Ви з тим, що науковий прогрес обмежує свободу людини?

6. Проаналізуйте наведені визначення поняття «культура». Визначте переваги та недоліки наступних визначень. Обґрунтуйте Вашу думку, за допомогою посилань на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності:

а) культура - це все створене людьми у процесі фізичної та розумової праці для задоволення різноманітних матеріальних та духовних потреб суспільства;

б) культура - це сукупність матеріальних та духовних цінностей, а також способів їх створення, вміння використовувати їх для прогресу людства та передача від покоління до покоління;

в) культура - це сукупність ідей, що переходять від індивіда до індивіда шляхом символічних дій. слів або наслідування;

г) культура - це сума всіх видів діяльності людей, звичаїв, вірувань, знань;

д) культура - це така поведінка людини, якій вона навчилася, а не наслідувала генетично.

7. Прокоментуйте наведені міркування. Що вважає І.Я.Франко основою поступу? Якою мірою сучасні уявлення про розвиток суспільства відповідають його твердженням? Чому відкриття письма та друкарства письменник вважав найважливішими подіями в історії поступу?

“Поступ не тримається одного місця, а йде, мов буря, з одного краю до іншого, лишаючи по часах оживленого духу пустоту та занепад... В історії людства бачимо два великі факти, що дивують нас як... надзвичайно важливі для поступу, як, мабуть, жодні інші. Цими фактами є: винайдення письма і винайдення друку. Обидва ті факти стоять, як велетенські верстові стовпи на межах великих епох. Людство споконвіку прагне до однієї мети - до щастя. Того щастя вона досягне аж тоді, коли наука і праця зіллються для неї воедино, коли всяка наука її буде корисною працею для суспільства, а всяка праця буде виявом її розвинутої думки, розуму, науки” (І. Франко).

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів (заняття 1)

Реферати, есе:

1. Зміст і сутність сучасних концепцій співвідношення законів Буття та соціальних законів.

2. Проблема суспільного блага в історії світової культури. Право як елемент всезагального блага.

3. Проблема людського начала в сучасній філософії.

4. Способи людської буттєвості.

5. Способи осягнення світу людиною.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Чому в різні історичні епохи визначаються протилежні відповіді на світоглядні питання щодо розуміння взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів ?

2. Чим відрізняються між собою поняття «природа», «планета», «Всесвіт», «дійсність», «буття»?

3. Визначте найважливіші етапи у взаємовідносинах між суспільством та природою.

4. Які особливості й ознаки «другої природи»?

5. У чому полягає суть суспільного прогресу?

6. Які основні соціальні наслідки науково-технічної революції?

7. У чому полягає суть коеволюційного шляху розвитку суспільства?

8. Як в людині співвідноситься тілесне – соціальне – духовне?

9. Чи можлива соціальна типологізація особистостей?

10. Як співвідносяться особистість і суспільство?

Практичні завдання:

1. Як залежить свідомість від суспільного буття та яким є її зворотний вплив на буття? Відповідь обґрунтуйте.

2. Розкрийте зміст та наведіть приклади (конкретно-історичні моделі) вирішення світоглядної настанови «Пізнай самого себе!». Визначте пріоритети у ставленні до професії, сенсожиттєвих стратегій особистості.

3. Як, на вашу думку, співвідносяться поняття: «свідомість», «самосвідомість», «несвідоме», «підсвідоме» та «надсвідоме»? Відповідь обґрунтуйте.

4. Яку роль відіграє самосвідомість: а) в діяльності свідомості? б) в людському свідомому самоконтролі? в) в творчому мисленні? г) в самооцінці та осмисленні своєї природи? Відповідь обґрунтуйте.

5. «У чому полягає істотна відмінність людини від тварини? Найбільш проста, найбільш загальна і в той же час найбільш звичайна відповідь на це питання – у свідомості. Свідомість має місце лише там, де є суб'єкт, здатний зрозуміти свій рід, свою сутність. Свідомість у точному або власному значенні слова та усвідомлення нескінченного співпадають; обмежена свідомість не є свідомість» (Л.Фейєрбах).

6. Спробуйте прояснити для себе, які принципово нові перспективи для людини відкриваються через її здатність усвідомлювати нескінченне, як це впливає на спосіб людської дії, на її життя? Чому обмежена наявним свідомість не може бути свідомістю у повному сенсі?

7. Розкрийте зміст судження: «Люди самі створюють свою історію, але вони створюють її не так, як їм заманеться...».

8. Розкрийте зміст вислову: «Кожний прогрес в органічному розвитку є разом з тим і регресом».

9. Як ви розумієте вислів: «Історія мала б дуже містичний характер, якби «випадковість» не відіграла ніякої ролі?»

10. «Прогресувати можемо лише ми, людські індивіди, і ми можемо робити це захищаючи та посилюючи ті демократичні інститути, від яких залежить свобода» (К. Поппер). Як Ви вважаєте, яку позицію займає автор у питанні про співвідношення людини і суспільства? Чи згодні Ви з його думкою?

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів Буття та соціальних законів (заняття 2)

Реферати, есе:

1. Проблема суспільного блага в історії світової культури. Право як елемент всезагального блага.

2. Суцце та належне в моралі та праві.

3. Сутність та існування, зміст і форма, можливість і дійсність права.

5. Часове та просторове буття людини. Єдність минулого, сучасного та майбутнього в суспільному виробництві життя.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Що вивчає онтологія психології?

2. В чому полягає мета права: у забезпеченні державного контролю над життєдіяльністю громадян чи у наданні громадянам держави максимуму можливої на даному етапі розвитку суспільства свободи?

3. Зміст правових норм визначається економічно панівним класом даної держави чи співвідношенням її соціальних сил?

4. Як співвідносяться поняття права та правової реальності?
5. Що розуміли під суспільним благом мислителі античності?
6. Як співвідносяться поняття “всезагальне благо”, “справедливість” і “право”?
7. Що служить критерієм справедливості?

Практичні завдання:

1. Визначте специфічні компоненти ідеалів всезагального блага, свободи, рівності та справедливості.
2. Проаналізуйте твердження: згідно вчення соціальної філософії, все розумне має бути дійсним, а дійсне розумним. Обґрунтуйте Вашу думку, за допомогою посилань на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності.
3. На прикладах реальних подій життя і професійної діяльності охарактеризуйте основні моменти співвідношення людини і суспільства.
4. Яким чином, на Вашу думку, осмислення історії може допомогти людині пізнати саму себе? Обґрунтуйте Вашу думку, за допомогою посилань на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності.

Тема 13. Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону

Реферати, есе:

1. Значення етики і філософії психології у підготовці майбутніх психологів.
2. Принципи філософії психології.
4. Мораль як гармонія суспільного та індивідуального блага.
5. Право як міра свободи та відповідальності.

Завдання для самостійного вивчення:

1. За якими критеріями визначають і поділяють типи праворозуміння? В чому протилежність і взаємодоповнюваність цих позицій?
2. Які світоглядно-методологічні джерела і особливості, переваги і недоліки філософії психології?
3. Розкрийте співвідношення психіки і свідомості, відображення і свідомості як одвічних проблем філософії психології.
4. У чому полягає гуманістична природа філософії психології.
5. Які теоретико-методологічні передумови, межі й можливості філософії психології?
6. Якою є особливість античного та християнського тлумачення проблем суспільного блага? Назвіть специфічні компоненти всезагального блага.
7. Як співвідносяться поняття: всезагальне благо, цінність і право?
8. Які характерні риси основних концепцій справедливості?
9. Який механізм впливу правових ціннісних установок на соціальну активність особистості?

Практичні завдання:

1. Здійсніть порівняльний аналіз різних типів філософії психології. Складіть відповідну таблицю.

2. Визначте головні критерії, за якими розмежовуємо та розрізняємо об'єктивістський та суб'єктивістський способи дослідження свідомості.

3. Розробіть схему, яка б відображала структуру свідомості з визначенням змісту її основних рівнів.

4. Наведіть погляди різних вчених щодо сутності свідомості. Законспекуйте основні положення одного з першоджерел.

5. Уважно прочитайте вислів мислителя та прокоментуйте його в аудиторії: «Рівність прав не в тому, що всі ними користуються, а в тому, що вони всім надані». Що хотів Луцій Анней Сенека (Молодший) сказати цим твердженням і як він розуміє рівність?

6. Поміркуйте над цим положенням: «Ніхто, звичайно, не народжується на світ з уже готовими поняттями про справедливість, але людська природа влаштована так, що у певному віці ці істини природним чином виробляються» (Вольтер (Марі Франсуа Аруе)).

7. Проаналізуйте наступну тезу з позиції філософії екзистенціалізму: «У демократичних, вільних країнах кожна людина має право висловлювати свою думку, і кожна людина має право його не слухати» (Г. Норман Коллі). Який практичний юридичний та світоглядний сенс даного вислову?

8. Чи погоджуєтесь Ви із наступним твердженням: «Право – перевага, яким природа наділила сильного перед слабким, для того щоб слабкий йому підкорився» (У. Бренн)? Обґрунтуйте Вашу позицію.

9. Дайте власну оцінку наступному твердженню: «Міжнародні закони існують тільки в збірниках міжнародних законів» (А. Ейнштейн)? Що мав на увазі мислитель і що спонукало його до такого висновку?

Тема 14. Філософські проблеми основних напрямків сучасної психології.

Теми рефератів, есе та доповідей:

1. Роль світоглядних настанов у формуванні особистості психолога.
2. Філософсько-світоглядний сенс свідомості як феномена культури.
3. Генеза уявлень про психіку в європейській культурі та цивілізації.
4. Основні підходи до визначення ключового питання філософії психології.
5. Основні складові визначення предмета філософії психології.
6. Психологія та парапсихологія сучасності: філософські підстави.
7. Теософський підхід в психології: спроба нового синтезу чи нав'язування східної (будистської) методології.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Чи відрізняються предмет і об'єкт філософії психології?
2. Порівняйте систему філософських та психологічних наук?
3. Які місце і роль філософії психології у системі філософських наук?
4. Які місце і роль філософії психології у системі психологічних наук?
5. Які основні функції філософії психології?
6. Чи можна одну з функцій філософії психології вважати головною?
7. Чому, на Ваш погляд, існує багато різних «філософій психології»?
8. Як Ви розумієте сутність наукового та філософського (діалектичного, синергетичного, семіотичного) підходу до психіки?

9. Наведіть погляди різних вчених щодо сутності філософії психології та її ознак.

10. Визначте основні етапи становлення і розвитку філософії психології.

Практичні завдання:

1. Розробіть схему, яка б відображала структуру філософії психології.

2. Здійсніть порівняльний аналіз системи філософських наук і структури філософії психології.

3. Визначте та обґрунтуйте за допомогою таблиці методологічну і світоглядну функції філософії психології.

4. Наведіть погляди різних вчених щодо сутності філософії психології та її ознак. Законспектуйте основні положення щодо визначення предмета філософії психології в різних навчальних виданнях.

5. Визначте та обґрунтуйте за допомогою таблиці основні етапи становлення і розвитку філософії психології як науки.

6. Спробуйте заповнити таблицю:

Основні напрямки сучасної психології і їх філософське методологічне підґрунття (забезпечення):

Напрямки	Проблеми	Представники

6. Індивідуальні завдання

Відповідно до навчального плану з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми філософії» курсових та дипломних робіт не передбачено, проте враховуючи, що метою індивідуальних завдань є поглиблення, узагальнення й закріплення знань, які здобувачі отримують під час навчання, а також застосування цих знань на практиці. Необхідно в процесі освітньої діяльності виконувати наступні типи індивідуальних завдань:

1. Складання узагальнюючих таблиць, структурних блок-схем лекції.

2. Складання кросвордів та тестів з теми.

3. Складання словника/глосарію з теми та навчальної дисципліни.

4. Анотування статей, книги або окремих глав, що тісно пов'язані з темою дисертаційного дослідження.

5. Написання есе, рефератів, рецензії, анотації, тез, статті.

6. Аналіз проблемних ситуацій власного наукового дослідження.

7. Здійснити порівняльний аналіз визначень основних понять Вашого дослідження. Результати занести до таблиці.

Спільне	Відмінне

8. Обґрунтуйте застосування філософських і психологічних методів, які Ви використовуєте у власному науковому дослідженні.

9. Визначте проблемне поле, мету, завдання, предмет, об'єкт, рівні методології власного дослідження. Результати занесіть до табл.:

ПРОБЛЕМА	МЕТА	ЗАВДАННЯ	ПРЕДМЕТ	ОБ'ЄКТ	РІВНІ

10. Написати анотацію на запропонований матеріал.

11. Написати рецензію на запропонований матеріал.

12. Складання словника категоріально-поняттєвого масиву з навчальної дисципліни.

13. Написання анотації на запропоновану статтю (окремий розділ навчального посібника з навчальної дисципліни).

14. Написання есе (рецензії) на запропоноване джерело наукової інформації.

15. Написання блок схеми, плану - конспекта рекомендованої додаткової літератури навчальної дисципліни.

16. Підготуйте тези виступу на науковій конференції.

17. Розкрийте співвідношення філософської, загальнонаукової та спеціальної методології. Чи може спеціально-психологічна методологія існувати як самостійна підсистема прийомів та засобів пізнання?

7. Методи навчання

Під час освітнього процесу використовуються такі методи навчання: словесні, наочні, практичні, інноваційні, а саме частково-пошукові, проблемні; дальтон-технологія; активні та інтерактивні, інформаційні й евристичні ("мозковий штурм", синектики, Сократів діалог, аналогій, стоп-кадр, ПОПів-формула, дискусія, термінологічний бій, синтез думок), метод ситуацій (ситуація-вправа, ситуація-оцінка, ситуація-проблема, ситуація-ілюстрація), імпульс-повідомлення, незакінчені речення, складання коментованої схеми навчального питання.

8. Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання

Методи контролю - усне та письмове опитування, практична перевірка виконаних завдань, тестовий та рейтинговий контроль тощо. Контроль успішності здобувачів вищої освіти з кожної навчальної дисципліни поділяється на поточний і підсумковий контроль.

Для ефективною перевірки рівня засвоєння здобувачами знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни використовують різні методи і форми контролю: 1) метод усного контролю; 2) метод письмового контролю; 3) метод тестового контролю; 4) метод програмованого контролю.

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти – це систематична перевірка знань здобувачів, яка проводиться викладачем на поточних заняттях відповідно до розкладу занять. Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно до конкретних

цілей теми з метою перевірити ступінь та якість засвоєння матеріалу, що вивчається. Поточний контроль може бути реалізований у формі виконання завдань, виступів на семінарських заняттях, проведення контрольних робіт, колоквиумів тощо. В процесі поточного контролю оцінюється самостійна робота здобувача вищої освіти щодо повноти виконання завдань, рівня засвоєння навчальних матеріалів, оволодіння практичними навичками аналітичної, дослідницької роботи та ін. Контроль самостійної роботи здійснюється також шляхом перевірки виконаних завдань на семінарських заняттях, написання рефератів, есе тощо.

Методи поточного контролю:

- усне опитування (бліц-опитування, фронтальне опитування);
- робота за індивідуальними завданнями;
- тестування;
- реферативне повідомлення;
- поняттєвий диктант;
- захист проектів (презентацій);
- поняттєве конструювання;
- групові завдання, що передбачають розв'язання або підготовку проблемних ситуацій.

Методи підсумкового контролю: усна відповідь або тестування.

Семестровий контроль проводиться у формі екзамену, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою цієї навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом. Здобувач вищої освіти вважається допущеним до семестрового контролю з конкретної навчальної дисципліни, якщо він виконав усі види робіт, передбачених навчальним планом на семестр для цієї дисципліни.

Розподіл балів для проведення іспиту

Аудиторна робота (поточне накопичення балів)															Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів	
Мах 60%															Мах 40%	Мах 100%	
															екзамен		
Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Самостійна робота	40	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	18			
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	Fx	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторне вивчення курсу

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна

Обладнання, програмне забезпечення, яке використовується під час занять: інтерактивні, мультимедійні проектори, комп'ютери планшети, інтерактивні дошки, методичне забезпечення, за допомогою якого забезпечується якість освітньої діяльності в НАВС.

Програми та силабус навчальної дисципліни, мультимедійна система з можливостями візуальної презентації навчальних матеріалів у вигляді слайдів та аудіо-/відео-, тексти лекції, навчально-методичні матеріали на вебпорталі НАВС «Дистанційні курси».

10. Перелік питань/завдань для підсумкового контролю з навчальної дисципліни

1. Головні напрями у сучасній філософській думці.
2. Категоріальний арсенал філософії психології.
3. Координація концептуально-методологічних засобів філософії та психології.
4. Роль філософського знання у методологічній та світоглядній підготовці психологів.
5. Функції та методологічне значення філософського світогляду для психолога.
6. Східна і західна філософська парадигма.
7. Українська філософсько-психологічна думка як явище світової культури.
8. Екзистенційно-романтична філософська хвиля початку ХХ ст.
9. Вплив вчення про ноосферу В. Вернадського на подальший розвиток психології.

10. Генетична психологія (за Сергієм Максименком).
11. Взаємодія філософії і психології другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. на теренах України.
12. Основні тенденції, напрями й риси сучасної світової філософії.
13. Критичний перегляд принципів і традицій класичної філософії кінця ХІХ - початку ХХ ст.
14. Формування нової філософської парадигми. Характерні риси епохи, їхнє відображення у філософії психології.
15. Філософсько-психологічні проблеми психоаналізу (З. Фрейд).
16. Екзистенційна філософія та її основні різновиди (С. К'єркегор, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.).
17. Проблема розуміння у філософській герменевтиці (Х.-Г. Гадамер, П. Рікьор, К. Апель).
18. Постпозитивізм (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатош, П. Фейєрабенд) та його вплив на розвиток сучасної науки.
19. Порівняльний аналіз різних типів філософії психології.
20. Філософські засади психоаналізу та основні риси неофрейдизму (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм).
21. Позитивістська філософія: її еволюція та вплив на сучасну психологію.
22. Структуралізм і герменевтика як методології психологічної науки (К. Леві-Стросс, М. Фуко, Г.-Г. Гадамер).
23. Феноменологія Е. Гусерля та актуальні проблеми людської суб'єктивності.
24. Вплив сучасної релігійної філософії (неотомізму, персоналізму) на розвиток психології.
25. Світоглядно-методологічне значення філософських уявлень про буття, матерію для психологічної науки та практики.
26. Відображення як загальна властивість матерії. Психіка як форма відображення навколишнього світу.
27. Свідоме, підсвідоме та несвідоме у психічному житті людини.
28. Свідомість і мислення як опосередковане відображення дійсності. Основні функції свідомості.
29. Актуальні проблеми філософських та природничо-наукових підходів до розуміння співвідношення матерії і свідомості.
30. Структура, рівні та форми свідомості як актуальні філософсько-психологічні проблеми.
31. Епістемологія як вчення про будову, різновиди, функції та розвиток знання. Сутність та види знання (повсякденне і наукове).
32. Ключові проблеми та методологічні засоби сучасної епістемології.
33. Класична і неklasична теорії пізнання.

34. Проблема істини у філософії і психології, класична і некласичні теорії істини (кореспондентна, прагматична, когерентна).
35. Актуальні проблеми філософської гносеології та значення їх розробки для формування нових парадигм психології.
36. Творчість як проблема філософсько-психологічної науки.
37. Специфіка філософської методології. Проблема методу в філософії та методологічний плюралізм у філософській методології.
38. Основні чинники, механізми та етапи розвитку філософської методології в контексті історії філософсько-психологічної науки.
39. Основні суперечності та криза класичної методології наприкінці ХІХ ст.
40. Формування філософії психології як самостійної галузі теоретико-методологічних досліджень.
41. Постнекласичний період в історії психології та філософської методології (з останньої третини ХХ ст. по теперішній час). Основні риси постнекласичної методології.
42. Методологічні, теоретичні та природничі основи психології. Принципи філософії психології.
43. Філософська методологія як основа пізнання психічного. Специфіка свідомості та філософсько-методологічні засоби її дослідження.
44. Гуманістична психологія: В. Франкл про сутність людини.
45. Поняття «ментальність» у сучасному соціально-гуманітаному пізнанні. (А. де Токвіль, Л. Леві-Брюля, Е. Фромм, Л. Февр).
46. Специфіка буття людини. Поняття трансцендентності. Людина як істота, що трансцендентує. Незавершеність, частковість людини.
47. Види свободи. Парадокси свободи: свобода та відповідальність. Випробування свободою. Втеча від свободи. «Свобода-від» і «свобода-для» (Е. Фромм).
48. Розуміння сутності людини в історії філософсько-психологічної думки. Проблема сенсу життя людини як філософсько-психологічна проблема.
49. Передумови появи феноменології як альтернативи об'єктивістським методологіям. Феноменологічна модель свідомості.
50. Філософська герменевтика. Проблема розуміння в сучасній психології.
51. Діалектика як система, її основні принципи, закони і категорії.
52. Поняття та ознаки інформаційного суспільства. Актуальні проблеми сучасного інформаційного суспільства.
53. Рушійні сили, критерії та головні напрями прогресу. Ступені прогресу. Заперечення прогресу в історії.
54. «Надлюдина» Ф. Ніцше і сучасне суспільство. Роль особистості в історії.
55. Історична типологія та принципи класифікації культури. Концепції культурно-історичного процесу (еволюціонізм ХІХ ст.; формаційний підхід).

56. Проблема особистісної культурної ідентифікації у працях Л.Уайта, М.Мід, Р.Бенедикт.
57. Надіндивідуальні соціальні структури Е Дюркгейм.
58. Соціальна природа людини її визначеність соціальними законами суспільства К. Маркс.
59. Й. Фіхте, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, С. К'єркегор про роль особистісного начала в людському бутті
60. Культурне буття індивіда і соціальна система як надіндивідуальне утворення, яке має свої закони існування, розвитку. Соціальна організація як міжособистісна взаємодія.
61. М. Вебер про соціальну організацію проти теорії комунікативної дії Ю. Габермаса: порівняльний аналіз.
62. Комунікативна раціональність. Комунікативна етика. Принципи і поняття комунікаційної теорії.
63. Залежність суспільної свідомості від суспільних відносин, від суспільного буття як філософсько-психологічна проблема.
64. Діалектика і пізнавальне значення суспільного буття та суспільної свідомості. Відносна самостійність суспільної свідомості.
65. Основні характеристики суспільних ідеалів (свобода, рівність, справедливість, всезагальне благо, порядок).
66. Проблема походження і сутності моралі, її роль у житті суспільства і людини.
67. Мораль як особливий спосіб «практично-духовного» освоєння дійсності. Нормативно-ціннісний характер моралі.
68. Захист прав і свобод людини як визначальна проблема ХХІ століття. Сутність і специфіка моральних цінностей.
69. Толерантність і недискримінація як вихідні настанови професійної діяльності. Расизм і ксенофобія як етична проблема.
70. Структура моральної культури особи: культура моральної свідомості, культура моральної поведінки і культура морально-професійної діяльності.
71. Різноманітність моральних почуттів, їх роль у духовній культурі й регуляції професійної діяльності психолога.
72. Основні цінності консультування та психотерапії. Критерій та рівні розвитку моральної культури особи.
73. Обов'язок як поняття моральної свідомості і категорія професійної етики («Етичний кодекс психолога України»).
74. Основні засади професійної етики психолога. Моральна культура і престиж професії. Взаємозв'язок моральної і правової культури, їх роль у регуляції правовідносин.

75. Особистісні якості психотерапевта. Спрямування, стратегічні пріоритети та ціннісні орієнтації правової культури.
76. Значення філософської методології для розуміння суті психічного та предмету психології.
77. Філософія психології як особливий розділ філософії науки.
78. Місце філософії психології в системі соціогуманітарного знання та юридичної освіти.
79. Співвідношення предметів філософії психології, загальної психології та філософії.
80. Значення філософії психології для психодіагностичної, психокорекційної та психотерапевтичної діяльності.
81. Людська особистість як вищий спосіб життя (В. Штерн).
82. Структурна психологія особистості (за І. Шпрангером).
83. Структура свідомості як головний зміст структурної психології.
84. Програма вивчення психіки з точки зору образів і форм-гештальтів (М. Вертгаймер, В. Кьолер, К. Коффка, К. Дункер, К. Левін).
85. Психоаналітична герменевтика А. Лоренцера.
86. А. Хагерстром: психологічні підвалини права.
87. К. Олівекрона: психологічне трактування нормативності права.
88. Гуманістична психологія: В. Франкл, А. Маслоу, К. Роджерс, Ш. Бюлер, Ролло Мей, С. Джуард та ін.
89. Філософський зміст психології установки Д.М. Узнадзе.
90. Космічна етика і космічна психологія А. Швейцера.

11. Рекомендовані джерела інформації

Основна

Нормативні акти та першоджерела

1. Августин Аврелий. Исповедь. – М.: Канон, 1997. – 464 с.
2. Арндт Х. Джерела тоталітаризму. – К.: Дух і літера, 2002. – 539 с.
3. Аристотель. Поэтика. Риторика / Аристотель / пер. с древнегреч. В. Аппельрота, Н. Платоновой. – С.-Пб. : Азбука, 2013. – 346 с.
4. Аристотель. Метафизика//Аристотель. Сочинения в четырёх томах. М., 1976. Т.1. С.119.
5. Боеций Северин. Розрада від філософії. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – 146 с.
6. Бубер М. Проблема человека. Н. Кушнир (пер.). – К.: Ника-Центр, 2008. – 96 с.
7. Витгенштейн Л. Философские работы. Ч.1. – Пер. с нем. / Составл., вступ. статья, примеч. М. С. Козловой. Перевод М. С. Козловой и Ю. А. Асеева. М.: Издательство «Гнозис», 1994. — 612 с.

8. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики. М. : Мысль, 1974. – 452 с.
9. Декарт Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках. – К.: Тандем, 2001. – 104 с.
10. Кант И. Основание метафизики нравов// Лекции по этике. – М.: Республика, 2000. – 431 с.
11. Кістяківський Б.О. Філософія наукового ідеалізму // Вибране. – К.: Абрис, 1996. – 512 с.
12. Копнин П.В. Диалектика. Проблемы диалектики как логики и теории познания: Избран, филос. работы. М.: Наука, 1982. - 368 с.
13. Лосев А. Ф. Дерзание духа. - М.: Политиздат, 1988. – 364 с.
14. Маркузе. Эрос и цивилизация: Философское исследование учения Фрейда: Пер. с англ. А.А. Юдин (пер.и предисл.). – К.: Б-ка Украины для юношества, 1995. – 314 с.
15. Прокопович Ф. Натурфілософія, або фізика // Історія філософії України. Хрестоматія: Навч.посібник. – К.: Либідь, 1994. – 560 с.
16. Рассел Б. История западной философии: В 3-х кн. / пер. с. англ; Подгот. текста В.В.Целищева. – СПб.: Азбука, 2001. – 960 с.
17. Рикер П. Конфликт интерпретаций: очерки о герменевтике.– М., 1995. – 176 с.
18. Фейербах Л. Сущность христианства. – М.: Мысль, 1965. – 414 с.
19. Франк С.Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с.
20. Фрейд З. О сновидениях. «Я» и «ОНО»: пер. с нем. – Х.: Фолио, 2007. – 256 с.
21. Фромм Э. Бегство от свободы. Г.Ф. Швейник (пер.). – 3. изд. – М.: Республика, 2009. – 253с.
22. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. – СПб, 2000. – 380 с.
23. Хайдеггер М. Бытие и время. В.В. Бибихин (пер. с нем.) – М.: Ad Marginem, 1997. – 452 с.
24. Шарден Пьер Тейяр де. Феномен человека. Н.А. Садовский (пер.с фр.), А.С. Раутиан (предисл.и прим.). – М.: Устойчивый мир, 2001. – 231 с.
25. Шопенгауэр А. Понятие воли // Избранные произведения. – М.: Просвещение, 1992. – 479 с.
26. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М.И. Левина (сост.), М.И. Левина (пер.), П.П. Гайденко (сост.). – 3.изд. – М.: Республика, 2009. – 523 с.

Монографії

27. Костицький М.В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. Книга перша – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
28. Костицький М.В. Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические проблемы. К., Вища школа. 1990.
29. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2008. – 242 с.

30. Курпатов А., Алехин А. Философия психологии. Новая методология. – М., Олма Медиа Групп. 2019. - 448с.
31. Методологія конкретних психологічних досліджень: погляд Одеської наукової школи психології: Монографія. Том I. / [колектив авторів] / за заг.ред. акад. Вісковатової Т.П., Луньова В.Є. Одеса: кафедра ДСП ОНУ імені І.І. Мечникова, Донецьк: Норд-прес. 2012 р. 254 с.
32. Носенко Е.Л. Сучасні напрями зарубіжної психології. : психологія особистості: підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Е.Л.Носенко, І.Ф.Аршава // Під ред. академіка АПН України С. Д. Максименка, Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. 264 с.
33. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія / О. В. Павлишин. – Харків : Право, 2017. – 336 с.
34. Павлишин О.В. Семіотика права: монографія / за заг. наук. ред. акад. М.В. Костицького. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 693 с.
35. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії [Текст] : навч. посіб. / Віктор Петрушенко ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". - 2-ге вид., випр. - Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. - 594 с.
36. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна. О.В. Павлишин та ін.] за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.
37. Попович Мирослав. Філософія свободи / Видавництво Фоліо. – 2019. - 524с.
38. Психологія судового розгляду кримінальних справ : монографія/ М.В.Костицький, В.Я.Марчак, О.К.Черновський, А.В.Федіна; наук. ред. : Н.В.Кушакова-Костицька.. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 400 с.
39. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально–поняттєвого апарату): Навч.–метод. посіб. К.: Ніка–Центр, 2003. 204 с.
40. Трансформація засад філософії за доби постмодерну : колект. монографія / [В. В. Лях та ін. ; відп. ред. В. В. Лях] ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. - Київ, 2018. - 328 с

Підручники, навчальні посібники та методичні матеріали

41. Актуальні проблеми філософії. Робоча програма навчальної дисципліни (спеціальність «Психологія» 053) / Укладачі: М.В. Костицький, О. І. Гвоздік, В. М. Кравець, О. В. Павлишин, Ю. С. Симон та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 72 с.
42. Васильев В.В. История философской психологии: Зап. Европа - XVIII в. - Калининград. – 2012, - 284с.
43. Василюк Ф.Е. Методологический анализ в психологии. М.: Изд-во Смысл; Эксмо, - 2008, - 240с.
44. Губерський Леонід Філософія: Підручники для ВУЗів. – К.: Вид-во Фоліо, 2018. – 621 с.
45. Дружинин В.Ф. Философские основы психологии. М. Изд. МНЭПУ, 1997, - 334с.

46. Зинченко В.П. Преходящие и вечные проблемы психологии. Послесловие //Аткинсон Р.Л. и др. Введение в психологию. - СПб-М., - 2003.
47. Костицький М. В. Судова психологія : навч. посіб. для вузів / М.В.Костицький, В.Я.Марчак, О.К.Черновський, А.В.Федіна. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т імені Ю. Федьковича, 2013. – 495 с.
48. Моральнісний сенс філософії лідерства [Текст]: навч.-метод. посіб. з дисципліни "Педагогіка лідерства" спец. 011 "Освітні, педагогічні науки" та дисципліни "Психологія управлінської діяльності лідерів" спец. 281 "Публічне управління та адміністрування" для магістрантів ден. і заоч. форм навчання / О. С. Пономарьов [та ін.]; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". - Харків : НТУ "ХПІ" : Панов А. М. [вид.], 2020. - 119 с.
49. Новітня філософія науки: підруч. для студ. філос. фак. ун-тів і аспірантів (для склад, канд. іспиту з філос. та філос. науки) / І.С. Добронравова, Т. М. Білоус, О.В. Комар - К.: Логос, 2017. - 244 с.
50. Приходько В. В. Основи теоретичної філософії [Текст] : навч. посіб. / В. В. Приходько ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2015. 142 с.
51. Роменець В.А. Історія психології XVIII ст. Епоха Просвітництва. К., „Либідь“, 2006. - 464 с.
52. Роменець В.А. Історія психології XIX — початок XX ст. К., „Либідь“, 2007. - 437 с.
53. Роменець В.А. Історія психології. Стародавній світ. Середні віки. Відродження. К., „Либідь“, 2005. - 333 с.
54. Філософія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. (Гриф МОН України), 3-те видання, перероблене і доповнене – Харків: Право, 2020. – 432 с.
55. Юридична психологія: підручник для вузів / В.Г.Андросюк, Л.І.Казміренко, М.В.Костицький [та ін.] ; за заг. ред. Л.І.Казміренко, Є.М.Мойсеєва. – К. : КНТ, 2007. – 359 с.

Навчальні посібники

56. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна. О.В. Павлишин та ін.] за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.
57. Предборська І. М. Філософія історії [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Предборська, С. О. Ганьба. - Суми : Університетська книга, 2019. - 231 с.
58. Філософія права: Навч. посіб. / О.О.Бандура, С.А.Бублик, М.Л.Заїнчковський та ін.; за заг. ред. М.В.Костицького та Б.Ф.Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.

Додаткова

59. Бандура О. Праксеологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. No 2 (14). С. 11–23.
60. Костицький М.В. Філософські та методологічні питання розвитку юридичної психології як основи забезпечення потреб юридичної практики.

Концептуальні засади використання психологічних знань в судовій діяльності: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (31 травня 2019 р., Чернівці). Чернівці, 2019. С. 13-16.

61. Костицький М.В. Натурфілософія чи матеріалістична діалектика (до питання про методологію юриспруденції) / Костицький М.В. // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ 23 квіт. 2010 р.) – К.: КНУВС, 2010. – С. 3-6.

62. Костицький М.В. Соціальні проблеми сучасного етапу творення української держави і права як проблеми людинознавчі // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права. – К.: КНУВС, 2009. – С. 6-9.

63. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Serdiuk I. V., Gvozdik O. I., Pavlyshyn O. V. The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Políticas*. 2020. Vol. 37. № 65 (julio-diciembre 2020). P. 169–181.

64. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Gvozdik O. I., Kravec V. M., Poludynna N. S. Scientific Elite in the Information Society. *Journal of Legal, Ethics and Regulators Issues*. 2020. Vol. 23. Issue 4. P. 1–6.

65. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Kravec V. M., Pavlyshyn O. V., Kovtun O. Y. Parliamentary-presidential or presidential-parliamentary republic as modes of one political model or different concepts of government. *Revista San Gregorio*. 2020. Num. 42. Special Edition. Vol. 1. P. 144–155.

66. Костицький М.В. Проблема свідомості у філософії та психології. *Юридична психологія*. 2017. № 1(20). С. 9-20.

67. Костицький М.В. Психологічна експертиза в системі психологічної практики. *Юридична психологія*. 2015. № 1 (16). С. 14–31.

68. Костицький М.В. Наукознавчий підхід до структури юридичної психології як науки. *Юридична психологія*. 2016. №1(18). С. 5–18.

69. Кравець В. М. Глобалізаційні трансформації у контексті проблеми методологічного дискурсу поняттєвого консенсусу // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права [Текст]: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ 11 листоп. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарєв та ін.] – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С. 178 – 182.

70. Кравець В.М. Павлишин О. В. Патріарх філософсько-правової науки в Україні (до 70-річчя академіка М. В. Костицького) / О.В. Павлишин // Філософські та методологічні проблеми права. – 2017. – № 2 (14). – С. 300-318.

71. Кравець В. М., Павлишин О. В. Філософія права, семіотика права, правова праксеологія та біоетика: перспективи взаємодії у розробці міжнародно-правових проблем. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 2 (18). С. 124–126.

72. Лютий Т. Наслідки буремних днів. *Український тиждень*. 2020. № 13 (645). Стаття опублікована 10.04.20. Режим доступу: <https://m.tyzhden.ua/column/242443>

73. Павлишин О.В. Семіотична методологія у філософсько-правовому дискурсі: історія становлення та актуальні проблеми розвитку // Філософські та методологічні проблеми права. – 2017. – №2 (14). – С. 91 – 105.

74. Павлишин О.В., Кравчук О. В. Професійно-етичні та деонтологічні засади діяльності поліцейського у сфері забезпечення правопорядку. Філософські

та методологічні проблеми права. 2020. № 1. С. 21 – 31. doi: 10.33270/02201901.21
Режим доступу: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/view/53>.

75. Проблеми духовної безпеки українського суспільства [Електронний ресурс]: збірник наукових праць. (2-ге видання, доповнене та допрацьоване) / В. Ф. Баранівський. - Київ : Видавництво «Лицар», 2019. - 258 с.

76. Психологічні особливості комунікації в діяльності оперативного працівника поліції : метод. рек. / [Я. М. Когут та ін.]. – 2019

77. Пунченко О.П. Основи сучасної філософії у поняттях та схемах [Текст] : навч. посіб. / О. П. Пунченко, Й. Й. Дидишко ; Одес. держ. акад. техн. регулювання та якості. - Одеса : Астропринт, 2020. - 174 с.

78. Симон Ю. С. [До питання про передумови вітчизняної традиції філософської психології //Філософські та методологічні проблеми права. – 2012. – № 2. – С. 92–104.](#)

Ресурси

79. Посилання на науковий журнал “Філософські та методологічні проблеми права”
(<https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/archive>).

80. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп’ютерній мережі INTERNET (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=706>;

81. Безкоштовні електронні підручники в онлайн-режимі «Гуманітарні науки» (https://pidru4niki.com/1658092552093/filosofiya/filosofiya_prava).

82. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп’ютерній мережі INTERNET (<http://www.bihun.in.ua/phillaw/>)

83. Додаткові філософські ресурси комп’ютерної мережі INTERNET (<https://www.youtube.com/watch?v=4qrifdIxtiY&list=PL48Q51pndTVk4Ec0tOgTFQFVGUIRO8Cq8>; <https://www.youtube.com/watch?v=50xy4jS36H4>; <https://www.youtube.com/watch?v=z74Fa4Hz2Xo>).

84. Посилання “Exploring Plato’s Dialogues”, а також сервер “Philosophy in Cyberspace”.

85. Посилання “David Chalmers’ Philosophy Resources” у переліку філософських тематичних ресурсів.

86. Посилання на сервер “Philosophy in Cyberspace”.

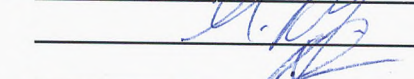
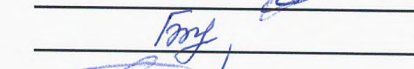

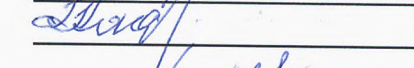
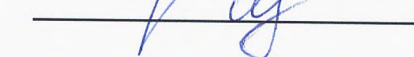

87. Програмний продукт «Мультимедійний підручник «Філософія права» / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін., К.: НАВС, 2014. Свідоцтво № 53374 (зареєстр. 29.01.2014); https://arm.naiu.kiev.ua/books/fil_prava_pidr/index.htm

88. Програмний продукт “Мультимедійний навчальний посібник “Філософія” / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін.), К.: НАВС, 2017. Свідоцтво № 72043 (за реєстр. 18.05.2017). Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/index.html>

89. Дистанційний курс з навчальної дисципліни «Філософія» / В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін. К.: НАВС, 2020. Свідоцтво № 100890 від 24.11.2020 р. Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/18247>

90. Електронні презентації з навчальної дисципліни «Філософія» / В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін. К.: НАВС, 2020. Свідоцтво № 100891 від 24.11.2020 р. Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/18246>

Підписи авторів РПНД:

	Віталій КРАВЕЦЬ
	Михайло КОСТИЦЬКИЙ
	Олег ГВОЗДІК
	Олег БАНДУРА
	Олег ПАВЛИШИН
	Юрій СИМОН
	Ігор КОНДРАТЬЄВ
	Роман ШЕВЧУК